

PSICOLOGIA EVOLUTIVA DE 0 A 3 ANYS: MANUAL DE PRÀCTIQUES

**Nieves Gomis Selva
Vicente Sánchez Colodrero
Beatriz Delgado Domenech**

Materials de suport a la docència en valencià

149

DEPARTAMENT DE PSICOLOGIA EVOLUTIVA I DIDÀCTICA

UNIVERSITAT D'ALACANT

Nieves Gomis Selva
Vicente Sánchez Colodrero
Beatriz Delgado Domenech

Aquest material docent ha rebut una beca del Servei de Política Lingüística de la Universitat d'Alacant

L'edició d'aquest material s'ha fet dins el marc del conveni per a la promoció de l'ús social del valencià signat per la Universitat d'Alacant amb la Conselleria d'Educació.

ISBN: 978-84-9717-269-1
Dipòsit legal: A 433-2013

Alacant, juliol de 2013 (1a edició)
Edició: Universitat d'Alacant. Servei de Política Lingüística
Apartat de Correus 99 - 03080 Alacant
A/e: servei.pl@ua.es tel. 96 590 34 85

Impressió: Limencop
Universitat d'Alacant.
Edifici de Ciències Socials – Planta baixa
<http://www.limencop.com> tel. 96 590 34 00 Ext. 2784

Índex

Presentació.....	V
Introducció.....	7
Orientacions per a la realització de pràctiques i casos	9
Pràctica 1. Els meus companys de classe	11
Pràctica 2. Tot el que sabem. Qüestionari de coneixements previs.....	15
Pràctica 3. Psicologia Evolutiva per a tots. Creació d'un blog.....	19
Pràctica 4. Estils de referència.....	21
Pràctica 5. Aspectes del desenvolupament en la legislació de l'escola infantil del primer cicle	25
Pràctica 6. L'arribada d'un alumne a l'escola infantil.....	29
Pràctica 7. Història de vida personal, familiar i social	33
Pràctica 8. Les escoles infantils són beneficioses per al desenvolupament del xiquet?	39
Pràctica 9. El desenvolupament psicomotor del xiquet (primer cicle d'Educació Infantil).....	43
Pràctica 10. Principis fonamentals per a un bon desenvolupament harmònic de la infància	47
Pràctica 11. Què podem fer davant d'un xiquet... ..	51
Pràctica 12. Elaboració d'una temàtica d'estudi	55
Pràctica 13. Anàlisi d'una temàtica d'estudi: el desenvolupament prenatal i el naixement	59
Pràctica 14. Experiències a l'escola infantil: hort escolar	63
Pràctica 15. Experiències a l'escola infantil: vida sana.....	67

Estudis de casos pràctics	71
Cas 1. Andreu.....	71
Cas 2. Judit.....	73
Cas 3. Brian.....	74
Cas 4. Sergi	75
Cas 5. Adam.....	76
Cas 6. Àngel.....	77
Cas 7. Ferran	78
Bibliografia	79

Presentació del rector

La Universitat d'Alacant vol ser una universitat multilingüe amb personal i estudiants plurilingües actius, i això només és possible amb una bona formació en llengües, un component clau per a una universitat competitiva. Tot i que l'entorn més eficaç per a l'aprenentatge de les llengües és la immersió social o l'aprenentatge natural al si de la família, en l'àmbit escolar i universitari, aquests entorns es poden generar amb el tractament integrat de llengües i continguts.

Des de l'equip de govern de la Universitat d'Alacant valorem la docència en valencià (i en altres llengües) com un component molt positiu en la formació universitària dels futurs professionals que estudien en aquesta Universitat. És una obligació de la Universitat formar bons professionals que en un futur pròxim puguem exercir en valencià, en castellà i en anglès, o en qualsevol altra llengua.

Aquest material docent que ara presentem és un resultat més d'aquest compromís de l'actual equip de direcció de la Universitat de preparar bons professionals. Per a fer possible que els alumnes actuals i futurs de la Universitat puguem exercir de manera competent la seua professió en valencià hem de preparar bons professors que puguem impartir la docència en valencià i proporcionar materials de suport amb la millor qualitat possible.

Un altre objectiu de la Universitat és promoure el coneixement en obert i facilitar i compartir recursos entre les universitats i els seus usuaris. Per això, aquests materials estan disponibles en edició digital i en el Repositori de la Universitat d'Alacant (RUA).

L'edició de materials docents en valencià, l'autoarxivament en el RUA i l'impuls del coneixement en obert, són accions que formen part del desplegament d'una de les línies estratègiques de política lingüística: "Millorar i augmentar l'oferta de la docència en valencià i garantir-ne una bona qualitat lingüística" del Pla de Política Lingüística de la Universitat d'Alacant (BOUA de 5 de juliol de 2011).

Aquestes iniciatives de suport a l'ús del valencià com a llengua d'ensenyament i aprenentatge han comptat amb el suport de la Generalitat Valenciana a través del conveni per a la promoció de l'ús del valencià.

Manuel Palomar Sanz
Rector

Introducció

La nova perspectiva europea de educació superior modifica substancialment la manera d'enfocar els processos d'ensenyament-aprenentatge en les aules universitàries, demandant a l'estudiant major responsabilitat, autonomia, implicació i compromís (Bernal, 2006) i distingint les hores presencials i de treball autònom que l'estudiant ha de fer per a assolir els objectius formatius de cada una de les matèries del pla d'estudis (RD 1125/2003).

Aquest llibre sorgeix de la necessitat de crear nous materials i activitats per a desenvolupar les competències i treballar els continguts de la assignatura de Psicologia Evolutiva 0-3 del Grau de Mestre de Educació Infantil segons les orientacions de l'Espai Europeu d'Educació Superior (EEES; RD 55/2005). L'assignatura té el propòsit d'introduir a l'alumnat en continguts fonamentals del procés evolutiu del menor. Els seus continguts se centren en les principals àrees del desenvolupament humà (físic, cognitiu, emocional, social, etc.) des del naixement fins als 3 anys i la seua implicació en l'aprenentatge. També es presenten les principals teories explicatives de la evolució humana, així com la implicació que té el mestre en el desenvolupament integral dels xiquets en el primer cicle d'Educació Infantil. Per tant, aquesta assignatura senta la base a partir de la qual l'alumnat pot entendre les característiques dels seus alumnes per a optimitzar tant el seu desenvolupament com el procés d'ensenyament-aprenentatge que ajuden a l'estudiant a aproximar-se a la realitat de la seua futura labor com a docent en Educació Infantil.

El contingut d'aquest llibre es organitza en quinze fitxes i set casos pràctics dissenyats tenint en compte el desenvolupament de les competències pròpies del àrea d'estudi, i amb el objectiu de complementar i aprofundir en els continguts teòrics des d'un punt pràctic i d'aplicació directa en contextos reals. Cada activitat inclou una introducció i justificació del tema, els objectius i el procediment del treball, lectures recomanades i activitats complementaries per a aprofundir dins de la temàtica.

Tenint en compte estos aspectes, aquest material ofereix àmplies possibilitats per a ser utilitzat com a quadern de pràctiques de Psicologia Evolutiva ja que permet el seguiment de les sessions pràctiques de les matèries d'esta àrea i les indicacions necessàries per a gestionar el procés d'ensenyament-aprenentatge de manera eficaç per al docent i els alumnes.

Orientacions per a la realització de les pràctiques i casos

A continuació s'indiquen algunes orientacions dirigides a facilitar la comprensió i ús d'aquest quadern, tant per a estudiants com per a docents.

En primer lloc, és necessari diferenciar entre **treball tutoritzat** i **treball autònom**. Aquestes modalitats de treball queden especificades dins del procediment de cada pràctica per a indicar les tasques que són dirigides pel professor (treball tutoritzat) d'aquelles no dirigides pel docent (treball autònom). En el primer cas, el professor ha d'intervenir directament sobre la tasca en qüestió a fi de guiar el procés d'ensenyament-aprenentatge i facilitar la construcció de coneixement a través de la interacció i l'activitat dels estudiants. Al contrari, en les tasques autònomes, els estudiants, com a únics protagonistes del seu aprenentatge, realitzen les activitats sense supervisió del docent, desenvolupant així, la seua capacitat d'autoaprenentatge.

En segon lloc, cada pràctica compta amb una activitat alternativa dissenyada per a aprofundir en la temàtica. Aquestes pràctiques alternatives són proposades perquè aquells estudiants interessats en la matèria de treball puguin aconseguir una major comprensió i coneixement sobre el tema. Les activitats seran avaluades com a complement a la qualificació final de les pràctiques.

A més, la totalitat d'activitats pràctiques i casos han de complir amb les següents normes de treball:

- S'ha d'utilitzar un llenguatge per a la igualtat en la comunicació (LIC).
- L'autoria de les fonts consultades s'hauran de citar sempre en l'apartat de bibliografia.
- S'haurà d'evitar la intertextualitat, i quan s'inclouen cites literals s'ha d'indicar la seua referència.
- El treball escrit tindrà l'extensió que cada alumne crega oportú per a la seua realització, sempre que s'ajuste a les especificacions de cada pràctica.
- El format recomanat per als treballs és: lletra Arial, grandària 12; justificat; 1,5 interlineat de paràgraf; i 2,5 per a marges.

L'esquema dels informes de les pràctiques varia sensiblement d'una pràctica a una altra. No obstant això, se suggereix als alumnes que incloguen en cada

treball una portada que continga: el número i nom de la pràctica, el nom i cognoms dels estudiants, el grup de pràctiques a què pertanyen, el títol del grau i el curs acadèmic. També es recomana als alumnes que desenvolupen un apartat final en les seues pràctiques cridat "opinió personal" que arreplegue una reflexió personal sobre: com s'ha dut a terme la pràctica en el grup, les dificultades trobades en la seua realització, el grau de satisfacció la pràctica i la seua aplicabilitat educativa dels continguts treballats en l'activitat.

Considerant la importància de desenvolupar habilitats de busca d'informació eficaç i rigoroses en l'alumnat, es valorarà positivament l'ús de diferents recursos i fonts d'informació com a llibres i revistes científiques (biblioteques), Internet i fonts audiovisuals.

Finalment, l'avaluació de les activitats pràctiques es farà principalment pel professor de l'assignatura. Els criteris d'avaluació per a les pràctiques són: presentació i suport gràfic, redacció i claredat d'idees, estructura, vocabulari i nivell científic, creativitat, justificació dels arguments, capacitat i riquesa de l'anàlisi crítica, ortografia i gramàtica, qualitat i actualització de la bibliografia consultada i bibliografia referenciades segons les normes de l'*American Psychological Association* (APA). Els criteris d'avaluació per a les exposicions orals són: parla i fluïdesa, adequació del vocabulari, postura corporal i contacte visual, implicació i entusiasme transmès i qualitat del material de suport gràfic.

Pràctica 1. Els meus companys de classe

Introducció

Abans de començar qualsevol assignatura és necessari i convenient que els alumnes coneguen els aspectes curriculars del material (objectius, continguts, mètodes pedagògics i criteris d'avaluació) i els qui compartiran de manera personal el seu procés d'ensenyament-aprenentatge, és a dir, el docent i els companys que componen el grup classe.

En aquest sentit, les activitats de dinàmiques de grups són una eina molt útil, amena i de fàcil aplicació que afavoreixen el coneixement dels membres del grup i la seua interacció.

Aquesta pràctica és una dinàmica de grup que permet conèixer aspectes dels alumnes del grup que en el transcurs del curs poden ser d'utilitat i pràctica. Aquests aspectes poden referir-se a aspectes personals, professionals i competencials que tinguen els alumnes.

Objectius

- a) Conèixer aspectes personals, professionals i competencials dels alumnes, útils per a dinamitzar l'assignatura.
- b) Afavorir el coneixement personal dels membres del grup-classe.

Procediment

Primera part: Treball tutoritzat

La pràctica consisteix a completar el qüestionari adjunt en un temps determinat per al docent segons les normes següents.

- Per a omplir el qüestionari es marcarà un temps determinat (15-20 minuts aproximadament).
- En cada resposta només s'ha d'escriure el nom d'un company.

- Cap nom ha d'escriure's més d'una vegada.

El qüestionari finalitza quan el temps determinat s'haja completat. "Guanyarà" aquell alumne que acabe el qüestionari el primer o que, en finalitzar el temps, tinga més respostes (noms) completats.

Al final es posaran en comú les conclusions i aportacions que ens ha suposat la realització de l'activitat, així com la valoració d'aquesta.

Qüestionari

1. Una persona el nom de la qual comence per la mateixa lletra que el meu.

2. Una persona que estiga treballant en una escola infantil.

3. Una persona que estiga donant classes a xiquets o xiquetes d'infantil.

4. Una persona que estiga donant classes particulars a xiquets o xiquetes de primària.

5. Una persona que tinga, almenys, un fill baró entre 0 i 3 anys.

6. Una persona que tinga, almenys, una filla entre 0 i 6 anys.

7. Una persona que tinga cosins o cosines, fills o filles d'amics, veïns pròxims amb xiquets o xiquetes d'entre 0-6 anys.

8. Una persona que li agrade i tinga bones habilitats amb la informàtica.

9. Una persona que visca en el meu poble/ciutat (no pot ser conegut).

10. Una persona que haja estudiat tècnic superior en Educació Infantil.

11. Una persona que col·labore o conega alguna associació, ONG, etc. relacionada amb la infància.

12. Una persona que tinga, almenys, un xiquet o xiqueta de 3 a 6 anys.

13. Una persona que tinga, almenys, un xiquet o xiqueta de 6 a 12 anys.

14. Una persona que tinga una altra titulació diferent de tècnic superior d'Infantil.

15. Una persona que haja canviat de vivenda o ciutat almenys una vegada.

16. Una persona la mare de la qual siga mestra d'infantil.

17. Una persona algun familiar de la qual (oncle, germà o germana, cosí o cosina, etc) treballa com a mestre o mestra d'infantil.

18. Una persona que estiga cuidant algun xiquet o xiqueta de 0 a 6 anys.

19. Una persona que tinga un ordinador Mac

20. Una persona l'aniversari de la qual és el mateix mes que el meu.

21. Una persona que toque algun instrument musical

Pràctica 2. Tot el que sabem.

Qüestionari de coneixements previs

Introducció

L'espai europeu d'educació superior (EEES) afavoreix una nova metodologia en la pràctica docent amb l'alumnat. L'avaluació dels coneixements previs de les diferents assignatures que l'alumnat realitza passa a ser un element clau per a millorar la qualitat de la docència universitària.

L'establiment d'un bon vincle educatiu entre el professorat i l'alumnat universitari, és fonamental per ajudar en l'estudi, anàlisi i reflexió de l'activitat acadèmica realitzada per l'alumnat. Per aquest motiu, per a una bona planificació de la intervenció educativa, s'han de conèixer els continguts que seran tractats amb els estudiants, i poder disposar d'informació per a prevenir les possibles dificultats d'aprenentatge que puguem sorgir en el desenvolupament de l'assignatura.

Objectius

- 1) Analitzar les competències que es desenvoluparan en estudiar l'assignatura Psicologia Evolutiva de 0 a 3 anys.
- 2) Iniciar l'alumnat en l'anàlisi dels aspectes principals que intervenen en el desenvolupament evolutiu.
- 3) Reflexionar i prendre en consideració els valors que es transmeten des de les institucions educatives d'atenció a la infància.
- 4) Analitzar les aportacions realitzades pels companys de classe al voltant dels continguts de l'assignatura de Psicologia Evolutiva de 0 a 3 anys.

Procediment

Primera part: Treball tutoritzat

- 1) En primer lloc, l'alumnat contestarà a les qüestions que apareixen a l'annex de la pràctica.
- 2) En segon lloc, en grup es comentaran les respostes i el docent afegirà comentaris.

Segona part: Treball autònom

Cada alumne elaborarà amb l'ajuda de les tecnologies de la informació i la comunicació (TIC), l'INFORME DE LA PRÀCTICA, segons l'esquema següent:

- 1) Introducció.
- 2) Qüestionari individual annex.
- 3) Comentaris grupals i notes.
- 4) Valoració general de la pràctica.
- 5) Bibliografia i webgrafia.

Activitat alternativa

Cada alumne elaborarà amb l'ajuda de les tecnologies de la informació i la comunicació (TIC), l'INFORME DE LA PRÀCTICA, segons l'esquema següent:

- 1) Introducció.
- 2) Qüestionari individual annex.
- 3) Valoració general de la pràctica.
- 4) Bibliografia i webgrafia.

Annex pràctica 1

Qüestionari

- 1) Què t'agradaria conèixer i aprendre mitjançant les assignatures: Psicologia Evolutiva de 0 a 3 anys i Psicologia Evolutiva de 3 a 6 anys?
- 2) Quins consideres que són els fins de l'educació?
- 3) Quins consideres que són els papers d'un mestre d'educació infantil 0-6 anys?
- 4) Descriu breument el mestre o la mestra, el professor o la professora que més i que menys t'agradà al llarg de la teua trajectòria formativa. Per què?

Destaca el nivell en que impartia docència, característiques personals i professionals, etc.
- 5) Descriu el teu alumne ideal.
- 6) Quins consideres que són els factors o variables que afavoreixen o dificulten el desenvolupament evolutiu d'un xiquet d'educació infantil
- 7) Descriu com seria, segons el teu criteri, la família ideal d'un xiquet d'infantil.
- 8) Creus que les famílies han de participar i col·laborar a l'escola? En cas afirmatiu, com t'agradaria que ho feren en la teua aula? Posa'n un exemple.
- 9) Quins consideres que són els objectius fonamentals de l'escola infantil de 0 a 3 anys? Quins aspectes consideres prioritaris treballar amb els xiquets i xiquetes d'aquestes edats?

Bibliografia

- ✓ Palacios, J., Marchesi, A i Coll, C (2004). *Desarrollo psicológico y educación. Tomo I: Psicología evolutiva*. 2a ed. Madrid: Alianza editorial.
- ✓ Berk, L.E. (2004). *Desarrollo del niño y del adolescente*. 4a ed. Madrid. Prentice Hall.
- ✓ Berger. K.S. i Thomson, R.A. (2001). *Psicología del desarrollo: infancia y adolescencia*. Madrid. Médica Panamericana.
- ✓ Llei Orgànica 6/2001, de 21 de desembre, de Universitats modificada per la Llei 4/2007, de 12 d'abril.

Pràctica 3. Psicologia Evolutiva per a tots. Creació d'un blog

Introducció

L'alumne universitari d'avui té adquirides competències tecnològiques que suposen un domini de les tecnologia de la informació i la comunicació (TIC) molt avançat i un ús de les xarxes socials molt continuat.

Això suposa que aquests alumnes aprenen bona part dels continguts de les assignatures no solament a través de l'ús de manuals de text recomanats pel docent, sinó que molts conceptes són adquirits i treballats a partir de la recerca, l'anàlisi i la reflexió de documents que es troben en Internet.

Per tant, tenint en compte aquests aspectes, aprofitarem aquesta competència per a afavorir l'aprenentatge i la motivació dels alumnes per l'assignatura mitjançant la creació d'un blog específic de l'assignatura.

Objectius

- 1) Dinamitzar les assignatures de psicologia evolutiva en el grau d'educació infantil utilitzant les (TIC) com a eina i suport de treball.
- 2) Implicar als alumnes en el seu propi aprenentatge i en la creació de l'assignatura.
- 3) Crear un blog per a treballar els continguts de l'assignatura.

Procediment

El docent crearà el blog "Psicologia evolutiva per a tots".

Aquest blog contindrà l'estructura de base, els continguts fonamentals i l'organització dels coneixements.

El contingut se centraran en l'aportació de materials, notícies, comentaris, activitats, etc. relacionats amb aquesta àrea de coneixement i àrees afins (psicologia de l'educació, didàctica, trastorns del desenvolupament, etc.).

Partint d'aquesta estructura els alumnes, organitzats per grups, seran els encarregats de mantenir i dinamitzar el blog.

L'estructura es mantindrà oberta i flexible a suggeriments i aportacions dels alumnes que permeten dinamitzar i innovar en els continguts o en les formes de treball.

El contingut del blog haurà d'adaptar-se a tot tipus de públic relacionat amb el camp educatiu (pares, docents en actiu, companys de la Universitat, alumnes, persones interessades en els temes tractats, etc.).

Com que el blog es crearà per a tota l'assignatura, l'avaluació serà contínua. Els criteris d'avaluació del contingut del blog seran:

- Quantitat d'aportacions realitzades per cada grup a partir d'un mínim establert i no més d'un màxim pactat.
- Qualitat del material aportat i els comentaris realitzats.
- Correcció ortogràfica i gramatical.
- Creativitat en les aportacions.

Pràctica 4. Estils de referència

Introducció

La utilització de referències és una pràctica molt normal en las disciplines que generen coneixement. L'adopció d'un estil de referència compartit facilita l'elaboració i redacció de treballs, així com la comprensió per part d'altres professionals interessats per disciplines afins. Per això, és imprescindible que els futurs professionals de l'educació tinguin habilitats per a referenciar treballs elaborats per altres autors en els seus informes i dossiers.

Objectius

1. Conèixer la importància de l'ús de les referències per a donar suport i reconeixement a l'autoria de les idees científiques d'altres persones.
2. Analitzar les normes d'estil de referència de l'Associació Americana de Psicologia (APA), com a model per a el referenciat en educació.
3. Iniciar i instruir a l'alumnat en la manera correcta de redactar las cites i referències bibliogràfiques.
4. Examinar diferent documentació bibliogràfica i referenciar-la segons les normes de la (APA).

Procediment

Primera part: Treball autònom

La pràctica s'iniciarà de manera individual llegint el document "Estilos de referencia", que l'alumnat es descarregarà de la RUA en l'enllaç següent:
<http://hdl.handle.net/10045/18839>

Segona part: Treball tutoritzat

Amb l'anàlisi de la lectura del document *estilos de referencia*, l'alumnat participarà en les explicacions que el professorat donarà sobre aquest tema.

En segon lloc, per grups, s'analitzaran i corregiran el document annex amb el títol: *referències bibliogràfiques ben i mal referenciades*.

Tercera part: Treball autònom

L'alumnat elaborarà per ordinador l'INFORME DE LA PRÀCTICA segons l'esquema ESQUEM següent esquema:

1. Introducció.
2. Llistat de las referències bibliogràfiques treballades en classe i corregides.
3. Comentaris i conclusions grupals.
4. Valoració de la pràctica
5. Bibliografia

Activitat alternativa

L'alumnat llegirà el document *Estils de referència*, que es descarregarà del RUA en el següent enllaç: <http://hdl.handle.net/10045/18839>

Després resoldrà les incorreccions del llistat de referències bibliogràfiques ben i mal referenciades (annex).

També farà una cerca i comentari d'informació de 6 fonts bibliogràfiques (internet, articles, llibres, etc..), que amplien el tema treballat en la pràctica.

Per últim l'alumnat elaborarà per ordinador l'INFORME DE LA PRÀCTICA segons el següent esquema:

1. Introducció.
2. Llistat de les referències bibliogràfiques annex corregides.
3. Comentaris i conclusions de la cerca de fonts bibliogràfiques.
4. Valoració de la pràctica.
5. Bibliografia i webgrafia.

Bibliografia

- ✓ Viveros, S. (2010). *Manual de publicaciones de la American Psychological Association* (3a ed.). Mèxic: El Manual Moderno.
- ✓ American Psychological Association (2010). *Publication manual of the American Psychological Association* (6a ed.). Washington, DC: APA.

Annex

Bibliografia ben i mal referenciada

- Adroher, Casanova, Navarra i Rius (1995). L'ensenyament-aprenentatge de la lectoescriptura sota enfocament constructivista. *Guix*, 213-214, 99-106.
- Arriaza, J.C. 2006. *Cuentos para hablar. Cuentos para la estimulación del lenguaje oral: praxias, ritmo, vocabulario, comprensión y expresión*. Madrid: CEPE.
- Aucouturier, B.(1997). Introducción a la Práctica Psicomotriz. *Aula de Innovación Educativa*, 136, 79-83.
- Benlloch, M. (2002). D'il·lusió també s'ensenyà: Els bits d'intel·ligència o com aprendre a dir noms. *Infancia*, 7-11.
- Bernal, J.L. (2006). *Pautas para el diseño de una asignatura desde la perspectiva de los ECTS*. Saragossa.
- Bernson, M. (1962). Del garabato al dibujo (Evolución gráfica de los niños pequeños). Ed. Kapelusz.
- Berruezo, P.P. La psicomotricidad en España: de un pasado de incomprensión a un futuro de esperanza. *Psicomotricidad. Revista de Estudios y Experiencias*, 53,
- Berruezo, P.P (2000): El contenido de la psicomotricidad. En Bottini, P. (ed.) *Psicomotricidad: prácticas y conceptos*. Madrid: Miño y Dávila.
- Bettelheim, B., Zelan, K. (2001). Aprender a leer. Ed. Crítica.
- Biniés, P. (1997) La pràctica psicomotriu: El joc i la acció. *Infància Revista de l'Associació de Mestres Rosa Sensat*, 94. 9-11.
- Laura y Gregorio. (Eds.) (2002). *Manual de estilo de publicaciones de la American Psychological Association*. Santafé de Bogotá: El Manual Moderno.
- Canal Documanía (1998) *Niños japoneses, la competencia sin límites*. [Vídeo de You tube].
- Castells, N. (2009). *La problemática de los métodos de enseñanza de la lectura: ¿qué sabemos en este momento?* *Aula de Innovación Educativa*, 179, 29-32.
- Doman, G. (2008). *CÓMO ENSEÑAR A LEER A SU BEBÉ*. Madrid: Ed. Edaf
- Ferreiro, E. (1998, 2004). *Nuevas perspectivas sobre los procesos de lectura y escritura*. Madrid: Ed. Siglo XXI.
- GARCÍA COLMENARES C. (2006). Autoridad femenina y reconstrucción biográfica: el caso de las primeras psicólogas españolas. *Revista de investigación en educación* 3, 51-70. Disponible en: <http://webs.uvigo.es/reined/ojs/index.php/reined/article/viewFile/22/13>
- García Dauder, S. (2005). *Psicología y feminismo. Historia olvidada de las mujeres pioneras en psicología*. Madrid, Barcelona i València: Narcea.
- Gardner, (2001). *La inteligencia reformulada: las inteligencias múltiples en el siglo XXI*. Barcelona. Paidós.

- Gardner, H., Feldman, D., i Krechevsky, M (2000) El proyecto Spectrum. Tomo I. *Construir sobre las capacidades infantiles*. Madrid: MEC/Morata.
- Gardner, H, Feldman, D, i Krechevsky, M (2000b) El proyecto Spectrum. Tomo II. *Actividades de aprendizaje en Educación Infantil*. Madrid: MEC/Morata.
- Gardner, H., Feldman, D., i Krechevsky, M (2000c) El proyecto Spectrum. Tomo III. *Manual de evaluación para educación infantil*. Madrid: MEC/Morata.
- Guerrero, P i López, A. (1999). *El taller de la lengua y la literatura*. Murcia: Ed. Regional.
- Honoré, C (2009). Tecnología: bytes de realidad. En Honoré, Bajo presión. Como educar a nuestros hijos en un mundo hipereigente. (pp 103-125). Barcelona: RBA, Alianza editorial y ECU
- Horno, J. (1998). *Entrevista a Pepa Horno*. [Video]. Disponible en: VIMEO
- Horno, P. (2008). Salvar los derechos desde la escuela: educación afectivo-sexual para la prevención primaria del maltrato infantil. *Revista de Educación* 347, 127-140. Disponible en la web
- Las inteligencias múltiple: diferentes formas de enseñar y aprender*. Prieto, M.D i Ballester, P. (2003). Madrid: Ediciones Pir.
- Redes, RTVE (2010). *No me molestes, mamá, estoy aprendiendo*. [Vídeo]. Disponible en la web.
- Rodríguez Menéndez M.C., Torío López S. (2005), "El discurso de género del profesorado de educación infantil: hablando acerca de la ética del cuidado", *Revista Complutense de Educación*, 16
- Serrano, M (2006). [Estimulación del lenguaje oral en educación infantil](http://www.csif.es/andalucia/modules/mod_sevilla/archivos/revistaense/n22/nivel_educacion_infantil_titulo_la_estimulacion_del_lenguaje_oral_en_educacion_infantil_autora_mila_serrano_gonzalez.pdf). En *Revista Digital Investigación y Educación*, 22. Disponible en: http://www.csif.es/andalucia/modules/mod_sevilla/archivos/revistaense/n22/nivel_educacion_infantil_titulo_la_estimulacion_del_lenguaje_oral_en_educacion_infantil_autora_mila_serrano_gonzalez.pdf
- Small, G. i Vorgan, G. (2008). *Nuestro cerebro está evolucionando*. En G. Small y G. Vorgan, *El cerebro digital: cómo las nuevas tecnologías están cambiando nuestra mente* (pp. 15-38). Barcelona: Agencia literaria.
- Estrategias de lectura*. Barcelona: Ed. Graó.
- Solé, I. (2000). Leer, escribir y aprender. *Aula de Innovación Educativa*, 96, 6-9, 25-34
- Teberosky, A. [1992]. *Aprendiendo a escribir*. Barcelona: Horsori-ICE
- Teberosky, A. i Ferreiro, E. (1979). *Los sistemas de escritura en el desarrollo del niño*. Madrid: Ed.
- Tolchinsky, L. i Teberosky, A. (1992). Al pie de la letra. *Infancia y aprendizaje*, 59/60, 101-30.
- Tolchinsky, L., i Ríos, I. (2009). ¿Qué dicen los maestros que hacen para enseñar a leer y a escribir? *Aula de Innovación Educativa*, 179, 180, 24-28.

Pràctica 5. Aspectes del desenvolupament en la legislació de l'escola infantil del primer cicle

Introducció

L'educació infantil, com a etapa educativa amb entitat pròpia, està reconeguda a la Llei Orgànica 2/2006, de 3 de maig, d'educació (LOE) i en les disposicions que la desenvolupen.

En aquesta pràctica es pretén en primer lloc, contextualitzar aquesta etapa en la legislació vigent, coneixent la seua estructura i organització, i en segon lloc analitzar i reflexionar sobre els aspectes fonamentals del desenvolupament en què es basen el Reial Decret 1630/2006 i el Decret 37/2008.

Per altra banda, analitzarem les variables contextuais que arreplega la legislació i que influeixen en el desenvolupament del xiquet d'edat infantil.

Objectius

- a) Conèixer la contextualització legislativa de l'educació infantil en la LOE i la seua posterior concreció curricular.
- b) Conèixer el Reial Decret 1630/2006, de 29 de setembre, pel qual s'estableixen els ensenyaments mínims del segon cicle d'educació infantil com a marc de referència estatal per al desenvolupament curricular en educació infantil.
- c) Iniciar l'alumnat en l'anàlisi dels aspectes principals del desenvolupament evolutiu exposats en el Decret 37/2008, de 28 de març, del Consell, pel qual s'estableix el currículum del primer cicle de l'educació infantil a la Comunitat Valenciana.
- d) Sintetitzar les idees principals relacionades amb el desenvolupament evolutiu que apareixen en el Decret 37/2008.
- e) Analitzar i reflexionar sobre les competències del xiquet d'educació infantil.

- f) Reflexionar sobre les aportacions realitzades a la classe al voltant del Decret 37/2008 de 28 de març, del Consell, pel qual s'estableix el currículum del primer cicle de l'educació infantil a la Comunitat Valenciana.

Procediment

Primera part: Treball autònom

- 1) Lectura de:
 - Llei Orgànica 2/2006, de 3 de maig, d'educació (articles relacionats amb l'etapa d'educació infantil).
 - RD.1630/2006, de 29 de setembre, pel qual s'estableixen els ensenyaments mínims del segon cicle d'educació infantil.
 - Decret 37/2008, de 28 de març, del Consell, pel qual s'estableixen els continguts educatius del primer cicle de l'educació infantil a la Comunitat Valenciana.
- 2) Elaboració de preguntes del qüestionari (annex I).

Segona part: Treball tutoritzat

- 1) Amb l'anàlisi i les reflexions del Decret i les preguntes elaborades de manera individual, per parelles es posaran en comú cadascuna de les qüestions destacant els aspectes fonamentals, coincidències i discrepàncies. Cadascun dels membres de la parella pendran nota dels aspectes més importants comentats.
- 2) En gran grup, es posarà en comú les respostes individuals junt a les respostes establides en cada parella. Tot l'alumnat prendrà nota de les reflexions i aspectes fonamentals que es comenten en classe i l'incorporaran a l'informe de la pràctica.

Tercera part: Treball autònom

Cada alumne elaborarà amb l'ajuda de les tecnologies de la informació i la comunicació (TIC), l'INFORME DE LA PRÀCTICA, segons l'esquema següent:

- 1) Introducció.
- 2) Qüestionari individual (annex I).
- 3) Reflexions en parella
- 4) Reflexions en gran grup i cometaris de classe.
- 5) Valoració general de la pràctica.
- 6) Bibliografia i webgrafia.

Activitat alternativa

L'alumne elaborarà amb l'ajuda de les tecnologies de la informació i la comunicació (TIC), l'INFORME DE LA PRÀCTICA, segons l'esquema següent:

- 1) Introducció.
- 2) Qüestionari individual annex I.
- 3) Comentari de les idees principals de l'article: Vila, I. (2000). "Aproximación a la educación infantil: características e implicaciones educativas" en *Revista Iberoamericana de Educación*. 22, 41-60
<http://www.rieoei.org/rie22a02.htm>
- 4) Valoració general de la pràctica.
- 5) Bibliografia i webgrafia

Annex I

Qüestionari individual

- 1) Enumera els objectius generals del primer cicle de l'educació infantil.
- 2) Com s'estructuren els continguts de l'educació infantil.
- 3) Aspectes del desenvolupament evolutiu que apareixen en cada una de les àrees del Decreto 37/2008 de 28 de març, del Consell, pel qual s'estableixen els continguts educatius del primer cicle de l'educació infantil a la Comunitat Valenciana.
- 4) Com s'arplega el context familiar en el Reial Decret 1630/2006 i el Decret 37/2008. Rellevància i orientacions per a el desenvolupament evolutiu del xiquet d'infantil.

Bibliografia

- ✓ Llei Orgànica 2/2006, de 3 de maig, d'educació.
- ✓ Reial Decret 1630/2006, de 29 de setembre, pel qual s'estableixen els ensenyaments mínims del segon cicle d'educació infantil.
- ✓ Decret 37/2008, de 28 de març, del Consell, pel qual s'estableixen els continguts educatius del primer cicle de l'educació Infantil a la Comunitat Valenciana [2008/3829]
- ✓ Vila, I. (2000). "Aproximación a la educación infantil: características e implicaciones educativas" en *Revista Iberoamericana de Educación*, 22, 41-60 <http://www.rieoei.org/rie22a02.htm>

Pràctica 6. L'arribada d'un alumne a l'escola infantil

Introducció

Un dels esdeveniments que ocorren en els inicis del cicle vital del nostre entorn sociocultural és la incorporació a l'escola infantil. Aquest fet és determinant en el desenvolupament evolutiu del xiquet ja que provoca un canvi important en el seu context vital.

L'escolarització de l'infant comporta un canvi fonamental en la seua existència, ja que els xiquets tenen un rol dins del seu àmbit familiar que els fa sentir-se segurs i estimats i que l'entrada al centre d'educació infantil modificarà, engrandirà i diversificarà en funció de les interaccions que es desenvolupen.

El terme període d'adaptació és utilitzat per a definir aquest procés inicial d'incorporació a l'escola infantil.

Objectius

- a) Reflexionar sobre la importància dels primers contactes escolars entre la família, el xiquet i l'escola.
- b) Analitzar el període d'adaptació escolar i la seua influència en el desenvolupament del xiquet.
- c) Conèixer la importància del context escolar com a variable que influeix en el desenvolupament del xiquet.
- d) Analitzar i reflexionar sobre experiències pràctiques en contextos reals.
- e) Debatre sobre les mesures a adoptar per part de les famílies i l'escola en el període d'adaptació a l'escola infantil.
- f) Conèixer les dificultats que poden sorgir en el període d'adaptació i la seua influència en el desenvolupament del xiquet.
- g) Analitzar la importància de conèixer les variables personals i contextuals del xiquet per a afavorir un desenvolupament harmònic per part del professorat de l'escola infantil.

- h) Determinar estratègies o mesures que afavorisquen una adequada adaptació escolar tant per a les famílies com per al xiquet i l'escola.
- i) Ampliar el coneixement sobre els aspectes fonamentals del desenvolupament infantil a partir de la recerca i la reflexió d'informació trobada en diverses fonts documentals (web, llibres, articles, etc).

Procediment

Primera part: Treball tutoritzat

Aquesta pràctica es farà en classe en gran grup. L'activitat consisteix en un *rol playing* en el qual s'exemplifiquen diverses situacions que poden sorgir en el període d'adaptació escolar en un centre d'educació infantil.

La activitat s'inicia amb l'escenificació d'una situació escolar. Per a poder desenvolupar la activitat en l'escenari de classe demanarem que voluntàriament participe un alumne per a representar un xiquet i un altre alumne per a representar un mestre.

L'activitat començarà amb l'escenificació a partir de la pregunta següent:

Amb què arriba un alumne a l'escola infantil?

Tots els alumnes podran fer les seues aportacions en veu alta. Cada aportació (per exemple: interessos, pors, pare, mare, recursos, etc.) serà representada per un alumne que eixirà a l'escenari classe i es col·locarà darrere de l'alumne que té el paper de xiquet.

A partir de la situació creada reflexionarem sobre la importància del període d'adaptació i la seua influència en el desenvolupament harmònic del xiquet. Igualment, incidirem en la importància de conèixer el context familiar i social en el qual es desenvolupa el xiquet per a garantir un bon ajust entre la família i l'escola.

En segon lloc, escenificarem la següent qüestió:

Amb què arriba un mestre a l'escola infantil?

De la mateixa manera, tots els alumnes faran les seues aportacions en veu alta i els representants de les mateixes es col·locaran darrere del mestre. A partir d'aquesta escenificació reflexionarem sobre els aspectes personals i professionals amb què arriba un docent a l'aula.

En tercer lloc, en classe es debatrà les preguntes de l'annex I. L'alumnat prendran anotacions que inclouran a l'informe de la pràctica.

Segona part: Treball autònom

A partir de las vivències i experiències proposades en classe, l'alumne redactarà en l'ordinador els comentaris i les reflexions grupals i respondrà a les qüestions de l'annex I.

Finalment, elaborarà l'INFORME DE LA PRÀCTICA individualment seguint el següent esquema:

- 1) Introducció.
- 2) Descripció de l'activitat.
- 3) Aportacions i comentaris realitzats en gran grup en l'aula sobre els aspectes treballats, reflexions i dubtes.
 - a) Amb què arriba un alumne a l'escola infantil?
 - b) Amb què arriba un mestre a l'escola infantil?
- 4) Qüestionari Annex I.
- 5) Reflexió personal i valoració de la pràctica.
- 6) Bibliografia i webgrafia

Activitat alternativa

L'alumnat que opta per realitzar la pràctica alternativa haurà de respondre a les qüestions de l'annex I i de l'annex II i elaborar un INFORME DE LA PRÀCTICA individualment seguint el següent esquema:

- 1) Introducció.
- 2) Qüestionari annex I .
- 3) Qüestionari annex II.
- 4) Reflexió personal i valoració de la pràctica.
- 5) Bibliografia i webgrafia

Annex I

Respon a les qüestions següents:

- 1) Què entenem per període d'adaptació escolar? Definició i característiques.
- 2) Quant de temps dura el període d'adaptació per a els xiquets de l'escola infantil?
- 3) A qui afecta i de quina manera el període d'adaptació escolar?
- 4) En quina mesura consideres que pot afectar un període d'adaptació conflictiu, tibant i desajustat al desenvolupament físic, cognitiu, afectiu i social del xiquet?

- 5) Indica algunes mesures o estratègies que afavorisquen el desenvolupament d'un període d'adaptació harmònic i saludable.
- 6) Cerca i comentari d'informació de 3 fonts bibliogràfiques (Internet, articles, llibres, etc) que amplien qualsevol de les qüestions o temes treballats en la pràctica.

Annex II

- 1) En la relació entre la família i l'escola infantil destaca els aspectes que consideres importants a tenir en compte. Raona la resposta i destaca tres exemples que l'argumenten.
- 2) Quines característiques internes i personals de l'alumne consideres importants conèixer en el període d'adaptació a l'escola infantil per a garantir un bon desenvolupament del xiquet?
- 3) Quines característiques del context familiar o social de l'alumne consideres important conèixer en el període d'adaptació al centre d'educació infantil? Argumenta la resposta i destaca tres exemples que la sustenten.
- 4) En quina mesura i de quina manera consideres que les característiques familiars i el tipus de relació que s'estableix entre pares i fills influeix en el desenvolupament del xiquet de 0 a 3 anys.
- 5) Creus que l'autoestima i la motivació del professorat de l'escola infantil de 0-3 anys pot influir en el desenvolupament harmònic del xiquet. Argumenta la resposta i posa'n dos exemples.
- 6) En quina mesura consideres important l'actualització i la professionalització del docent d'escoles infantils de 0 a 3 anys.
- 7) Recerca i comentari d'informació de 5 fonts bibliogràfiques (Internet, articles, llibres, etc.) que amplien qualsevol de les qüestions o temes treballats en la pràctica.

Bibliografia

- ✓ Balabán, N (2000) *Niños apegados, niños dependientes. Orientaciones para la escuela y la familia*. Madrid: Nancea
- ✓ Bello, N., Boronat, T. i Olesti, M. (2005). *Un tiempo para comentar y un tiempo para esperar*. *In-fan-cia*, 93, 22-25.
- ✓ Gómez, C. (2004). *La conquista del espacio. El periodo de adaptación*, *In-fan-cia*, 85, 18-23.
- ✓ Febrer, I. i Jansà, E. (2011). *Empieza la escuela infantil, un proceso de familiarización*, *In-fan-cia*, 129, 10-16.

Pràctica 7. Història de vida personal, familiar i social

Introducció

La incorporació per primera vegada d'un infant a l'escola és un dels esdeveniments més acuradament planificats i programats des de l'administració educativa i les institucions.

Així, l'Ordre de 24 de juny de 2008 de la Conselleria d'Educació, sobre l'avaluació en l'etapa d'Educació Infantil, regula l'avaluació en aquesta etapa i estableix els documents oficials que formen part de l'historial educatiu que s'inicia en el començament de l'escolarització dels xiquets i xiquetes i els acompanyarà i completarà amb altres informes al llarg de les diferents etapes educatives.

L'article 7 de l'esmentada Ordre destaca que, al començament de l'escolarització, el centre iniciarà l'historial educatiu de cada xiquet, que constarà, entre altres documents, d'un qüestionari d'inici de l'escolaritat segons l'annex I de l'Ordre. Aquest qüestionari s'emplenarà amb les dades obtingudes en una entrevista inicial que els tutors realitzaran amb cadascuna de les famílies durant el mes de setembre tant en l'inici del primer com en el segon cicle (art. 9) d'educació infantil.

En aquesta entrevista apareixen factors i variables personals i contextuals a tenir en compte a l'hora d'iniciar el procés educatiu amb els infants.

Objectius

- a) Conèixer aspectes personals i contextuals que poden afectar el desenvolupament evolutiu de l'infant i la seua educació.
- b) Conèixer la pròpia història de vida personal i familiar com a referent per al coneixement i la reflexió del propi historial escolar.
- c) Reflexionar sobre la importància de determinats aspectes personals o contextuals en el desenvolupament evolutiu del nen.
- d) Analitzar la normativa que regula l'avaluació en Educació Infantil i la seua fonamentació i importància per a l'escola.

- e) Debatre sobre la importància de la planificació i la programació de la primera escolarització d'un xiquet a l'escola.
- f) Reflexionar sobre la importància dels primers contactes escolars entre la família, el xiquet i l'escola.
- g) Debatre sobre les mesures a adoptar per part de les famílies i l'escola en el període d'adaptació a l'escola infantil.

Procediment

Primera part: Treball tutoritzat

La pràctica s'iniciarà amb l'exposició inicial del docent sobre la importància en l'inici de l'escolarització del xiquet de:

- a) Conèixer personal i familiarment al xiquet.
- b) Planificar i programar la primera escolarització a l'escola.
- c) Conèixer la legislació que regula els aspectes fonamentals que han de tenir-se en compte i els documents oficials que han d'omplir-se.

El docent es basarà fonamentalment en el contingut i la importància de l'Ordre de 24 de juny de 2008 d'avaluació en Educació Infantil posant l'accent en qüestionari l'annex I.

Segona part: Treball autònom

Posteriorment l'alumnat iniciarà la seua pròpia història de vida personal, familiar i escolar. Les dades seran recollides a partir de diverses fonts, principalment de l'àlbum personal fotogràfic i d'una entrevista a familiars (mare, pare, germans majors, iaies i iaies, cosins...) i coneguts que puguin ajudar a construir la seua història personal.

Per a això utilitzaran l'esquema de treball i les qüestions que apareixen en els annexos I i II a la pràctica i el model de qüestionari d'història escolar de l'Ordre de 24 de juny de 2008 en el seu annex I.

La història de vida podrà completar-se amb fotografies, dibuixos personals o escanejats, anècdotes o qualsevol document que l'alumne considere oportú incloure.

Tercera part: Treball tutoritzat

El docent, una vegada elaborada la pròpia història de vida per part dels alumnes, dinamitzarà una sessió on es comentaran aquells aspectes que puguin ajudar a comprendre la importància i impacte de diferents variables personals, familiars i escolars en el desenvolupament personal.

Annex I

L'esquema de treball per elaborar la història de vida és:

1. **“L’infant que sóc”** (la meua història de vida personal)
2. **“El meu origen”** (la meua història de vida familiar)
3. **“Historial escolar”** (la meua història de vida escolar).
 - a. Així va ser la meua entrada a l'escola i el meu període d'adaptació escolar.
 - b. Així va ser la meua escolarització en educació infantil.

1. L'apartat del **L’infant que sóc** ha de contenir dades personals de l'alumne com per exemple:

- Nom complet.
- Nom usat en l'àmbit familiar o en el cercle més personal.
- Data de naixement.
- Lloc de naixement.
- Nacionalitat.
- Aspectes bàsics de la seua personalitat infantil i de la seua personalitat actual.
- Jocs, aficions i interessos infantils.
- Fotos, dibuixos, etc.
- Altres dades d'interès.

2. L'apartat **El meu origen** ha de contenir:

- Dades fonamentals de la història familiar.
- Dades fonamentals dels pares (nom, edats del pare i la mare a què el van tenir).
- Germans: característiques, ordre, tipus de relació, etc.
- Altres familiars que han format part fonamental de la teua infància (iaios i iaies, cosins, oncles, etc).
- Aspectes de la vida i el funcionament familiar.
- Pèrdues de persones estimades: quan i aspectes emocionals associats.
- Canvis de residència, treball, etc.
- Moments clau per a la vida familiar (separacions, defuncions, canvis de treball, malalties, accidents...) Edat que l'alumne tenia quan van ocórrer.
- Experiències o vivències familiars a destacar.
- Qualsevol altra dada d'interès que complete aquest apartat.

3. L'apartat ***La meua història personal*** ha de basar-se en l'annex I de l'Ordre de 24 de juny de 2008. El qüestionari s'emplenarà a partir d'una entrevista amb algun familiar (mare, pare, iaio, iaia, etc.) que conega l'alumne en la seua infància en l'entrada a l'escola. Aquestes qüestions seran contestades a partir de les idees i percepcions dels familiars més propers (mare, pare, etc.).

Al final d'aquest apartat l'alumnat inclourà dues qüestions:

- ***Així va ser la meua entrada a l'escola i el meu període d'adaptació escolar.***

Per a completar aquest apartat l'alumne utilitzarà l'annex II.

- ***Així va ser la meua escolarització en Educació Infantil.***

Annex II

Guia per a conèixer el període d'adaptació

A continuació trobaràs una sèrie de preguntes que t'ajudaran a realitzar l'entrevista per a conèixer com va ser el teu període d'adaptació a l'escola infantil. Totes les preguntes són orientatives, pots afegir o eliminar qualsevol aspecte que consideres.

L'arribada:

- Com vas entrar a l'escola?
- T'aferraves a algun objecte o preferies algun espai?
- Qui t'acompanya de forma habitual?
- Estava el familiar algun temps amb tu en l'aula/centre?
- Quina actitud tenia l'adult que t'acompanyava
- Altres conductes o actituds teues en l'arribada
- Va haver-hi algun canvi d'actitud respecte al primer dia els dies posteriors
- Altres observacions

Classe:

- Intenta conèixer com era el teu comportament i la teua conducta en el centre respecte a:
 - els espais
 - el material
 - els altres xiquets
 - els altres adults
 - la rutina diària
 - el control d'esfínters
 - les activitats
- Altres observacions.

L'eixida:

- Com era la teua actitud i comportament en l'eixida de l'escola?
- Com era l'actitud i comportament de l'adult que t'arregava a l'eixida?
- Altres observacions.

Pràctica 8. Les escoles infantils són beneficioses per al desenvolupament del xiquet?

Introducció

Avui en dia l'educació és objecte de debat per a la societat en general i per a les famílies en particular. Són molts els fronts que educadors, mestres, psicòlegs, pedagogs i la resta de persones relacionades amb el sistema escolar tenim oberts, i molts els qüestionaments que sobre el nostre treball es realitzen.

En aquesta pràctica reflexionarem sobre un aspecte important:

En són beneficioses per al desenvolupament infantil les escoles infantils de 0 a 3 anys?

Objectius

1. Conèixer la importància del context familiar i escolar com a factors que influeixen en el desenvolupament evolutiu del xiquet de 0 a 3 anys.
2. Analitzar els avantatges i inconvenients de l'escolarització primerenca del xiquet a l'escola infantil.
3. Debatre sobre el paper de les escoles infantils com a substituïts de la criança familiar.
4. Debatre sobre els pros i contres de les escoles infantils en el desenvolupament global del xiquet.

Procediment

Primera part: Treball autònom

La pràctica s'iniciarà de manera individual responent a les preguntes del qüestionari annex.

Segona part: Treball tutoritzat

En segon lloc, de forma individual es llegirà l'entrevista a Eulàlia Torras de Beà amb el títol "La guardería no puede cuidar saludablemente a un bebé" publicada el 23 de novembre de 2009 al diari *La Vanguardia*, anotant les idees principals i els aspectes a destacar de l'article.

En tercer lloc, per parelles, es comentaran les respostes a cadascuna de les preguntes del qüestionari i la lectura de l'entrevista d'Eulàlia Torras de Beà. Posteriorment, en gran grup, es comentarà i debatrà totes les qüestions analitzant els avantatges i els inconvenients de l'escolarització primerenca.

Finalment es visualitzaran alguns fragments dels vídeos:

- <http://www.tv3.cat/videos/2790570/Eulalia-Torras-de-Bea-politicament-incorrecata>
- <http://www.youtube.com/watch?v=ToSNmDW2u4E> Eulàlia Torras de Beà: "La guardería frena el desarrollo de los bebés"

Tercera part: Treball autònom

Cada alumne elaborarà amb l'ajuda de les tecnologies de la informació i la comunicació (TIC), l'INFORME DE LA PRÀCTICA, segons l'esquema següent:

- 1) Introducció.
- 2) Resposta al qüestionari individual.
- 3) Idees principals i aspectes a destacar de l'entrevista del diari *La Vanguardia*.
- 4) Comentaris i conclusions de les respostes al qüestionari i de l'entrevista de *La Vanguardia* per parelles i grupals.
- 5) Valoració de la pràctica.
- 6) Bibliografia i webgrafia

Activitat alternativa

Cada alumne elaborarà amb l'ajuda de les tecnologies de la informació i la comunicació (TIC), l'INFORME DE LA PRÀCTICA, segons l'esquema següent:

- 1) Introducció.
- 2) Resposta al qüestionari individual annex .
- 3) Idees principals i aspectes a destacar de l'entrevista de *La Vanguardia*.
- 4) Idees principals i aspectes a destacar dels vídeos:

- <http://www.tv3.cat/videos/2790570/Eulalia-Torras-de-Bea-politicament-incorrecata>
 - <http://www.youtube.com/watch?v=ToSNmDW2u4E> Eulàlia Torras de Beà: “La guardería frena el desarrollo de los bebés”
- 5) Lectura i comentari de les idees principals de l'article:
 Torras, E. (2010). Investigaciones sobre el desarrollo cerebral y emocional: sus indicativos en relación a la crianza. *Cuaderno de Psiquiatría y Psicoterapia del niño y del adolescente*, 49, 153-171.
 Recuperat de <http://www.sepypna.com/documentos/articulos/investigaciones-desarrollo-cerebral-emocional.pdf>
- 6) Valoració de la pràctica.
- 7) Bibliografia i webgrafia

Qüestionari annex

- 1) Quantes hores seria recomanable que assistisca un xiquet a l'escola infantil?
- 2) En quina mesura consideres que l'escola infantil interfereix en el tipus de vincle i l'afecció entre el pare i la mare i el xiquet.
- 3) En quina mesura creus que perd, dificulta, queda afectada, la relació i la comunicació entre el xiquet i la família quan va a l'escola infantil?
- 4) Com se sent un xiquet de mesos quan el separen de la seua família i el porten a l'escola infantil?
- 5) En quina mesura i de quina manera pot l'escola infantil afectar el desenvolupament evolutiu del xiquet?
- 6) Quin creus que actualment és el paper dels iaïos en la criança dels xiquets de l'escola infantil?

Bibliografia i webgrafia

- ✓ Torras, E., (2009, novembre 23) La guardería no puede cuidar saludablemente a un bebé. *La Vanguardia* pàg. 40. Recuperat de: <http://hemeroteca.lavanguardia.com/preview/2011/11/12/pagina-68/79807577/pdf.html?search=EULALIA%20TORRES%20DE%20BEA>
- ✓ Torras, E. (2010). Investigaciones sobre el desarrollo cerebral y emocional: sus indicativos en relación a la crianza. *Cuaderno de Psiquiatría y Psicoterapia del niño y del adolescente*, 49, 153-171.
 Recuperat de <http://www.sepypna.com/documentos/articulos/investigaciones-desarrollo-cerebral-emocional.pdf>
- ✓ Torras, E. (2010). *La mejor guardería, tu casa*. Barcelona: Plataforma

- ✓ Cuixart, Q. (Director) (2010, Desembre 13) *Para todos la 2*. Madrid: Servicio de televisión abierta.

Recuperat de <http://www.youtube.com/watch?v=ToSNmDW2u4E>

- ✓ Barberá, J. (Director) (2010 Març 22) *Singulars*. Barcelona: Vídeos a la carta Recuperat de: <http://www.tv3.cat/videos/2790570/Eulalia-Torras-de-Bea-politicament-incorrecta>

Pràctica 9. El desenvolupament psicomotor del xiquet (primer cicle d'Educació Infantil)

Introducció

El començament del desenvolupament del xiquet està dominat essencialment per la motricitat. En els primers mesos d'edat del nadó, els moviments són veritables manifestacions del seu desenvolupament psicològic. Aquesta motricitat es desenvoluparà amb més precisió i seguretat si creem un ambient segur i de llibertat per als xiquets, on el rol de l'adult és d'acompanyament no invasiu i testimoni dels seus èxits.

Els treballs d'investigació de l'Institut Lóczy i de la doctora Emmi Pikler ens indiquen que la intervenció directa de l'adult durant els primers estadis del desenvolupament motor no és una condició prèvia per a l'adquisició d'aquests estadis, perquè en condicions favorables els xiquets aconsegueixen regular-se per si mateixos, per la seua pròpia iniciativa, amb moviments de bona qualitat, ben equilibrats i cada vegada més complexos (Pikler, 1985).

Objectius

- a) Analitzar a través de l'observació rigorosa distintes situacions d'ensenyament-aprenentatge relacionades amb el desenvolupament psicomotor del xiquet de 0 a 3 anys.
- b) Relacionar els continguts teòrics amb experiències pràctiques de l'aula.
- c) Identificar els aspectes fonamentals del desenvolupament psicomotor que apareixen en el vídeo.
- d) Conèixer els aspectes fonamentals del pensament d'Emmi Pikler i l'Institut Lóczy relacionats amb el desenvolupament psicomotor del xiquet de 0 a 3 anys.
- e) Comparar diferents enfocaments d'ensenyament-aprenentatge relacionats amb el desenvolupament de la psicomotricitat, analitzant-ne els avantatges i els inconvenients.
- f) Ampliar el coneixement sobre els aspectes fonamentals del desenvolupament psicomotor infantil a partir de la cerca i la reflexió

d'informació trobada en diferents fonts documentals (web, llibres, articles, etc.).

Procediment

Primera part: Treball autònom

La pràctica s'iniciarà a partir de la discussió i el debat sobre els coneixements previs dels alumnes sobre el desenvolupament psicomotor de 0 a 3 anys, comentaris d'experiències i activitats que hagen dut a terme, avantatges i inconvenients de distintes pràctiques psicomotrius, etc.

En segon lloc, l'alumne llegirà i comentarà de manera individual i autònoma a classe un dels següents articles. El criteri per a la selecció de l'article serà el següent: si el número del DNI acaba en xifra parella, es llegirà l'article 1; si el número del DNI acaba en xifra imparella, es llegirà l'article 2.

Una vegada llegit, l'alumne anotarà els aspectes fonamentals que s'hi destaquen, per a comentar-ho posteriorment a classe.

1. Appell, G. (2003). Emmi Pikler y Lóczy. *Infancia*, 5, 28-33
2. Òdena, P. (2003). Emmi Pikler y la educación de los más pequeños. *Infancia*, 81, 26-30

De manera voluntària, l'alumne podrà llegir els dos articles destacant els aspectes fonamentals del pensament d'Emmi Pikler i l'Institut Lóczy. Aquest aspecte serà indicat en la introducció de l'informe de la pràctica.

Segona part: Treball tutoritzat

A continuació, per parelles, es comentaran els aspectes fonamentals de la lectura dels articles treballats de manera autònoma.

Les parelles es constituïran intentant que cada membre haja llegit un article diferent.

Posteriorment, en gran grup s'analitzaran les idees destacades dels dos articles, s'aclariran dubtes i es debateran els avantatges i inconvenients trobats.

A partir d'aquesta presa de contacte amb el tema del desenvolupament psicomotor de 0 a 3 anys, el professor iniciarà el visionat del vídeo "Move-se en libertad. L'Institut Loczy" i comentarà els aspectes principals del desenvolupament psicomotor del xiquet de 0 a 3 anys, relacionant-los amb el tema teòric i els articles seleccionats per a la pràctica, així com distintes experiències d'ensenyament-aprenentatge que apareixen en el vídeo. Els comentaris seguiran l'estructura del qüestionari annex a la pràctica.

Finalment es visionarà una experiència d'aula d'una escola infantil tipus, i es compararà el tractament del desenvolupament psicomotor amb l'experiència de Lóczy. Tots els alumnes prendran nota de les reflexions i aspectes

fonamentals que es comenten a classe i ho incorporaran a l'informe de la pràctica.

Tercera part: Treball autònom

Cada alumne elaborarà amb l'ajuda de les tecnologies de la informació i la comunicació (TIC) l'INFORME DE LA PRÀCTICA segons l'esquema següent:

1. Introducció.
2. Lectura i anàlisi individual i per parelles de les idees principals dels articles.
3. Comentaris grupals dels articles, el qüestionari individual i el vídeo "Move en libertad. El instituto Lóczy".
4. Ampliació del tema "El desenvolupament psicomotor del xiquet de 0 a 3 anys" a partir d'una cerca bibliogràfica sobre, almenys, tres fonts (web, llibres, articles, fonts documentals audiovisuals, etc.).
5. Valoració general de la pràctica.
6. Bibliografia i webgrafia.

Activitat alternativa

Cada alumne elaborarà amb l'ajuda de les tecnologies de la informació i la comunicació (TIC) l'INFORME DE LA PRÀCTICA segons l'esquema següent:

1. Introducció
2. Comentari i anàlisi de les idees principals dels següents articles:
 - Appell, G. (2003). Emmi Pikler y Lóczy. *Infancia*, 5, 28-33
 - Òdena, P. (2003). Emmi Pikler y la educación de los más pequeños. *Infancia*, 81, 26-30
3. Comentaris dels articles, el qüestionari individual i el vídeo "Move en libertad. El instituto Lóczy".
4. Visitar la pàgina de l'Associació Internacional Pickler (Lóczy): www.aipl.org. Descarregar i llegir l'article "Importancia del movimiento en el desarrollo de la persona" i posteriorment realitzar un resum amb les idees principals.
5. Ampliació del tema "El desenvolupament psicomotor del xiquet de 0 a 3 anys" a partir d'una cerca bibliogràfica sobre, al menys, tres fonts (web, llibres, articles, fonts documentals audiovisuals, etc.).
6. Valoració general de la pràctica.
7. Bibliografia i webgrafia.

Qüestionari

1. Observa i anota les distintes situacions de joc, que apareixen en el vídeo. Descriu: els alumnes, l'espai, els materials i la gestió del temps.
2. Analitza i interpreta professionalment:
 - a. Els diferents aspectes del desenvolupament psicomotor que apareixen en el vídeo.
 - b. L'etapa del desenvolupament psicomotor en què es troben els xiquets del vídeo.
 - c. Les relacions que s'estableixen entre els iguals i entre els xiquets i la mestra.
3. Elabora un judici crític sobre els avantatges i inconvenients que trobes en aquest tipus d'activitats.

Bibliografia

- ✓ Appell, G. (2003). Emmi Pikler y Lóczy. *Infancia*, 5, 28-33
- ✓ Òdena, P. (2003). Emmi Pikler y la educación de los más pequeños. *Infancia*, 81, 26-30
- ✓ Pikler, E. (1985). *Moverse en libertad. Desarrollo de la motricidad global*. Madrid: Narcea.
- ✓ Vídeo "Moverse en libertad. El instituto Lóczy". Recuperat en: <http://video.google.com/videoplay?docid=-8491995794623390133>

Pràctica 10. Principis fonamentals per a un bon desenvolupament harmònic de la infància

Introducció

L'equip de Lóczy concep la vida dels xiquets i les xiquetes, i les relacions que tenen els adults amb ells, a partir d'uns principis que determinen l'acció de cadascun.

És necessari conèixer-los per endavant per comprendre la raó de ser i el valor del sistema d'atencions personals tan innovador que es duu a terme. Tots els aspectes de la vida quotidiana dels nens i les nenes, als quals l'equip sencer presta la major atenció, s'estableixen regularment i amb tot detall a partir d'aquests principis:

- Valor de l'activitat autònoma.
- Valor de la relació afectiva privilegiada.
- Necessitat d'afavorir en el xiquet i la xiqueta la presa de consciència de si mateix i del seu entorn.
- Importància d'un bon estat de salut física, que serveix de base a la bona aplicació dels principis precedents, però que és també el seu resultat.

Aquests quatre principis tenen igual importància, i el projecte educatiu que es duu a terme adquireix valor perquè es respecten simultàniament i de forma constant. Si es desatén qualsevol d'ells, es falliria l'equilibri de l'experiència que s'ofereix al xiquet (David i Appell, 2010).

Objectius

1. Analitzar els principis fonamentals en els quals se sustenta l'Institut Emmi Pickler-Lóczy a partir del visionat del documental "Lóczy, un hogar para crecer".
2. Identificar els principis fonamentals per a un bon desenvolupament harmònic de la infància que apareixen en el vídeo.

3. Relacionar els continguts teòrics amb experiències pràctiques de l'aula.
4. Identificar els principis fonamentals del pensament d'Emmi Pikler i l'Institut Lóczy relacionats amb el desenvolupament de la infància.
5. Comentar les potencialitats que ofereix el mètode d'atenció a la infància proposat per Emmi Pikler.
6. Ampliar el coneixement sobre els aspectes fonamentals del desenvolupament psicomotor infantil a partir de la cerca i la reflexió d'informació oposada en diferents fonts documentals (web, llibres, articles, etc).

Procediment

Primera part: Treball tutoritzat

La pràctica s'iniciarà en gran grup a partir del comentari i debat sobre els aspectes fonamentals a tenir en compte per afavorir un bon desenvolupament harmònic de la infància.

Posteriorment, el professor exposarà com a model els quatre principis fonamentals del pensament d'Emmi Picker i de l'Institut Lóczy com a base per a un bon desenvolupament infantil:

- Valor de l'activitat autònoma.
- Valor d'una relació afectiva privilegiada.
- Necessitat d'afavorir en el/la nen/a la presa de consciència de si mateix i del seu entorn.
- Importància d'un bon estat de salut física com a base i resultat dels altres principis.

A partir del visionat del vídeo “Lóczy, un hogar para crecer” (<http://blip.tv/psicomagister/loczy-un-hogar-para-crecer-2908344>) el professor i els alumnes en gran grup aniran identificant i comentant aquests principis fonamentals del pensament d'Emmi Picker i de l'Institut Lóczy analitzant els avantatges i els inconvenients d'aquest enfocament de l'atenció a la infància.

Segona part: Treball autònom

A partir d'aquesta presa de contacte amb el tema cada alumne elaborarà per ordinador l'INFORME DE LA PRÀCTICA segons el següent esquema:

1. Introducció.
2. Comentaris del qüestionari individual i el vídeo “Lóczy, un hogar para crecer” (<http://blip.tv/psicomagister/loczy-un-hogar-para-crecer-2908344>). (Annex I)

3. Ampliació del tema “Principis fonamentals segons el pensament d’Emmi Picker i de l’Institut Lóczy per a un bon desenvolupament infantil” a partir d’una cerca bibliogràfica sobre, almenys, tres fonts (web, llibres, articles, fonts documentals audiovisuals, etc.).
4. Valoració general de la pràctica.
5. Bibliografia i webgrafia.

Activitat alternativa

L’alumne elaborarà per ordinador l’INFORME DE LA PRÀCTICA segons el esquema següent:

1. Introducció.
2. Comentaris del qüestionari individual i el vídeo “Lóczy, un hogar para crecer” (<http://blip.tv/psicomagister/loczy-un-hogar-para-crecer-2908344>)
3. Es realitzarà una anàlisi crític dels capítols 2,3,4 i 5 del llibre David, M. i Appell, G. (2010). Lóczy, una insólita atención personal. Barcelona : Octaedro (que estarà a disposició de l’alumnat, en el servei de reprografia de l’aulari 2).
4. Ampliació del tema “Principis fonamentals segons el pensament d’Emmi Picker i de l’Institut Lóczy per a un bon desenvolupament infantil” a partir d’una cerca bibliogràfica sobre, almenys, tres fonts (web, llibres, articles, fonts documentals audiovisuals, etc.).
5. Valoració general de la pràctica.
6. Bibliografia i webgrafia.

Annex I

Identifica i comenta a partir de les experiències del vídeo “Lóczy, un hogar para crecer” (<http://blip.tv/psicomagister/loczy-un-hogar-para-crecer-2908344>) els quatre principis fonamentals del pensament d’Emmi Picker i de l’Institut Lóczy com a base per a un bon desenvolupament infantil:

- Valor de l’activitat autònoma.
- Valor d’una relació afectiva privilegiada.
- Necessitat d’afavorir en el xiquet la presa de consciència de si mateix i del seu entorn.
- Importància d’un bon estat de salut física com a base i resultat dels altres principis.

Bibliografia

- ✓ Appell, G. (2003). Emmi Pikler y Lóczy. *Infància a Europa*, 5, 29-33.
- ✓ Òdena, P. (2003). Emmi Pikler y la educación de los más pequeños. *Infancia*, 81, 26-30.
- ✓ Pikler, E. (1985). *Moverse en libertad. Desarrollo de la motricidad global*. Madrid: Narcea Ediciones.
- ✓ David, M. i Appell, G. (2010). *Lóczy, una insólita atención personal*. Barcelona: Octaedro.
- ✓ Falk, J. (2004). *La conquista de l'autonomia*. Barcelona: Rosa Sensat.
- ✓ Vídeo "Lóczy, un hogar para crecer". Recuperat en:
<http://blip.tv/psicomagister/loczy-un-hogar-para-crecer-2908344>

Pràctica 11. Què podem fer davant d'un xiquet...

Introducció

Les realitats de les escoles infantils són molt diverses, ja que no solament integren xiquets amb diferents capacitats per a aprendre, interessos i motivacions, sinó també xiquets amb diferents contextos socials i culturals de procedència.

Aquest fet, conjuntament amb la diversitat de centres i professionals que els integren, fa que l'escola siga un laboratori per a l'aprenentatge professional i que el dia a dia proporcione moltes d'experiències enriquidores i plenes de coneixement.

En aquesta pràctica apareixen alguns dubtes i necessitats reals manifestades per mestres i educadors d'escoles infantils.

La seua senzillesa i claredat és un indicador que en educació infantil el que importa és el concret, el proper i els petits detalls de les coses sense deixar de ser per això menys rellevants.

Objectius

1. Reflexionar sobre la importància dels primers contactes escolars entre la família, el xiquet i l'escola.
2. Analitzar el període d'adaptació escolar i la seua influència en el desenvolupament del xiquet.
3. Conèixer la importància del context escolar com a variable que influeix en el desenvolupament del xiquet.
4. Analitzar i reflexionar sobre experiències pràctiques en contextos reals.
5. Debatre sobre les mesures a adoptar per part de les famílies i l'escola en el període d'adaptació a l'escola infantil.
6. Conèixer les dificultats que poden sorgir en el període d'adaptació i la seua influència en el desenvolupament del xiquet.

7. Analitzar la importància de conèixer les variables personals i contextuals del xiquet per a afavorir un desenvolupament harmònic per part del docent de l'escola infantil.
8. Determinar estratègies i mesures que afavorisquen una adequada adaptació escolar tant per a les famílies com per al xiquet i l'escola.
9. Ampliar el coneixement sobre els aspectes fonamentals del desenvolupament infantil a partir de la recerca i la reflexió d'informació en diferents fonts documentals (web, llibres, articles, etc.).

Procediment

Primera part: Treball tutoritzat

La pràctica consisteix a comentar, debatre i cercar possibles respostes i solucions fonamentades a les qüestions que es plantegen en l'annex a la pràctica.

El docent organitzarà la classe en petits grups i repartirà les qüestions.

El debat i la reflexió del conjunt dels casos aportarà major comprensió sobre la diversitat de l'escola infantil i de com abordar experiències similars que puguin presentar-se en futures ocasions.

Segona part: Treball autònom

Posteriorment el docent deixarà un temps per a l'anàlisi de cada qüestió i la concreció de possibles solucions.

En la resolució dels casos es tindrà en compte tota la comunitat educativa (famílies, altres professionals que comparteixen la labor educativa, etc.). És a dir, en la mesura que siga possible, es determinaran orientacions o mesures a adoptar des del centre, l'aula i les famílies.

Finalment, el grup farà una pluja d'idees on es plantegen possibles qüestions o dubtes nous amb el format "Què podem fer davant d'un xiquet..."

Tercera part: Treball tutoritzat

Finalment en gran grup s'exposaran:

- 1) Tots els casos amb les orientacions o mesures acordades per al seu tractament.
- 2) Dubtes o nous casos.

Quarta part: Treball autònom

A partir dels comentaris i reflexions de classe l'alumne redactarà a ordinador l'INFORME DE LA PRÀCTICA individualment, seguint l'esquema següent:

- 1) Introducció.
- 2) Anàlisi de casos assignats en grup. (Comentaris i acords de grup per a cada cas).
- 3) Noves qüestions o casos del grup "Què podem fer davant d'un xiquet..."
- 4) Aportacions i comentaris realitzats en gran grup en l'aula.
- 5) Reflexió personal i valoració de la pràctica.
- 6) Bibliografia.

Activitat alternativa

Els alumnes que opten per fer la pràctica alternativa hauran de respondre a les qüestions de l'annex I i elaborar un INFORME DE LA PRÀCTICA individualment seguint l'esquema:

- 1) Introducció.
- 2) Anàlisi de casos segons l'annex.
- 3) Noves qüestions o casos "Què podem fer davant d'un xiquet...", amb l'anàlisi de les propostes d'actuació.
- 4) Reflexió personal i valoració de la pràctica.
- 5) Bibliografia.

Annex

A continuació apareixen algunes inquietuds i dubtes reals manifestats per docents de diverses escoles infantils. Comenta, debat i cerca possibles respostes i solucions per a abordar cada qüestió.

Què podem fer davant d'un xiquet...

1. Xiquets que només els agraden els jocs de lluita.
2. Xiquets que donen puntades al material d'aula i el llancen.
3. Xiquets que troben divertit espantar i empenyar la resta de companys.
4. Xiquets que tenen respostes i conductes agressives: crits, cops a objectes, rebequeries...com podem reconduir-ho?
5. Xiquets que es neguen a menjar.
6. Xiquets que es despullen constantment.

7. Xiquets que no fan cas a ningú, no obeeixen a res, fan el que volen.
8. Xiquets que els parles i no miren, no saps si t'entenen, si hi ha comunicació.

Bibliografia

- ✓ Urra, J. (2009). *Educación con sentido común*. Madrid: Aguilar.
- ✓ Urra, J. (2007). *El pequeño dictador. Cuando los padres son las víctimas*. Madrid: La esfera de los libros.
- ✓ Marina, J. A. (2011). *El cerebro infantil. La gran oportunidad*. Barcelona. Ed. Ariel.

Pràctica 12. Elaboració d'una temàtica d'estudi

Introducció

L'espai europeu d'educació superior (EEES) promou la participació de l'alumnat en la construcció dels seus coneixements sobre les diferents assignatures que formen les titulacions de grau.

Amb aquesta pràctica, es vol fomentar el desenvolupament de les competències que el grau de Mestre d'Educació Infantil, pretén aconseguir en l'alumnat.

En l'assignatura de Psicologia Evolutiva de 0 a 3 anys serà fonamental que els estudiants puguin regular el seu propi procés d'aprenentatge i a la mateixa vegada, que participen en dinàmiques de treball en equip, per a desenvolupar projectes de treball comuns. És per aquest motiu que s'haurà de fomentar en l'alumnat la capacitat de cercar, usar i integrar la informació de diferents fonts bibliogràfiques, per a l'estudi dels blocs de continguts de l'assignatura.

Objectius

- Reconèixer la identitat de l'etapa de 0 a 3 anys i les seues característiques cognitives, psicomotores, comunicatives, socials i afectives.
- Adquirir la capacitat de treball en equip, amb una actitud positiva cap l'aprenentatge i desenvolupar la capacitat de comunicar els continguts adquirits sobre els temes d'estudi, de la psicologia del desenvolupament de 0 a 3 anys.
- Utilitzar fonts bibliogràfiques (en diferents formats), relatives als continguts de la psicologia del desenvolupament de 0 a 3 anys, amb un criteri discriminatiu i personal.
- Iniciar i instruir l'alumnat al voltant dels estudis sobre el desenvolupament evolutiu i la seua importància per al desenvolupament del cervell.
- Analitzar documentació (fonts bibliogràfiques, i audiovisuals, mitjançant les tecnologies de la informació i la comunicació, etc.) relacionada amb el desenvolupament evolutiu de la primera infància.

- Conèixer i adquirir un vocabulari específic, propi de la psicologia evolutiva en l'edat de 0 a 3 anys.

Procediment

Primera part: Treball autònom en grup

Disseny dels continguts del tema i activitats a treballar.

- L'alumnat s'agruparà en diversos equips de treball formats per un màxim de sis alumnes. Una vegada constituïts els grups, assignaran un nom a l'equip seguint una dinàmica coeducativa. Aquesta assignació de nom seguirà les indicacions plantejades en el document que està accessible en el Repositori Institucional de la Universitat d' Alacant (RUA), <http://hdl.handle.net/10045/18845>
- Una vegada configurats els grups amb els seus noms, elaboraran un guió de treball sobre un tema d'estudi de la psicologia evolutiva 0-3 anys acordat.
- Cada grup dissenyarà i exposarà una part del tema una vegada que s'hagen repartit els continguts a exposar, entre els diferents grups de la classe.
- Es farà un guió dels continguts a explicar en classe pels diversos grups.

Segona part: A classe: treball autònom en grup i seguiment

- En la primera sessió els alumnes treballaran de manera autònoma en grup tant els aspectes teòrics com l'elaboració, disseny i proposta d'activitats pràctiques per a l'exposició.
- En aquesta sessió el docent orientarà, guiarà i resoldrà els dubtes que vagen sorgint.
- Realització d'un treball escrit que arreplegue les idees centrals del tema triat, seguint la proposta del guió realitzat.

Tercera part: A classe: exposició teoricopràctica.

- Durant les sessions que concrete el docent els grups exposaran el treball elaborat als companys. L'ordre de les exposicions dels grups serà assignat pel docent i comunicat amb anterioritat al grup.
- L'exposició oral en classe mostrarà els punts més importants dels continguts analitzats. La durada serà concretada pel docent amb antelació.
- L'ordre d'exposició dels membres dins de cada grup serà indicat pel docent en el mateix moment de l'exposició.

- En cada sessió els grups seran avaluats tant pel professor com pels amb uns criteris establits amb antelació, sent l'avaluació de la resta de l'alumnat orientativa respecte a l'avaluació final.

Quarta part: Treball autònom en grup

- Realització d'un treball escrit per part del grup, que reculla les idees centrals dels continguts del tema elegit, seguint la proposta del guió realitzat. També es realitzarà una ressenya (cada grup) de les idees exposades en les presentacions de les companyes dels diferents grups.

Bibliografia bàsica i materials

Per al desenvolupament del tema, a més de la bibliografia bàsica per abordar els continguts, serà necessari llegir algunes referències bibliogràfiques específiques que les indicarà el docent.

Bibliografia bàsica

- ✓ Palacios, J., Marchesi, A. i Coll, C., (1999). *Desarrollo psicológico y educación. Psicología evolutiva*. Madrid: Alianza.
- ✓ Berk, L. (2008). *Desarrollo del niño y del adolescente*. Madrid: Prentice Hall

Data i forma de lliurament

La pràctica s'entregarà al final de l'exposició del grup. Tots els components del grup inclouran l'informe de la pràctica i la seua exposició, així com tots els instruments, procediments i documentació utilitzats, per a l'elaboració de la pràctica en el seu portfoli.

Pràctica alternativa

L'alumnat que no assistisca a alguna de les classes haurà d'indicar-ho en la introducció a l'informe de la pràctica.

L'alumne que no faça el treball complet serà avaluat en l'examen final mitjançant preguntes relacionades amb els aspectes teòrics del tema treballat.

Pràctica 13. Anàlisi d'una temàtica d'estudi: el desenvolupament prenatal i el naixement

Introducció

L'espai europeu d'educació superior (EEES) promou la participació de l'alumnat en la construcció dels seus coneixements sobre les diferents assignatures que formen les titulacions de grau.

Amb aquesta pràctica es vol fomentar el desenvolupament de les competències que el grau de Mestre d'Educació Infantil pretén aconseguir en l'alumnat.

En l'assignatura de Psicologia Evolutiva de 0 a 3 anys serà fonamental que els estudiants puguin regular el seu propi procés d'aprenentatge i a la mateixa vegada, que participen en dinàmiques de treball en equip, per a desenvolupar projectes de treball comuns. És per aquest motiu que s'haurà de fomentar en l'alumnat la capacitat de cercar, usar i integrar la informació de diferents fonts bibliogràfiques, per a l'estudi dels blocs de continguts de l'assignatura.

Objectius

- a) Reconèixer la identitat de l'etapa de 0 a 3 anys i les seues característiques cognitives, psicomotores, comunicatives, socials i afectives.
- b) Adquirir la capacitat de treball en equip, amb una actitud positiva cap a l'aprenentatge, i desenvolupar la capacitat de comunicar els continguts adquirits sobre els temes d'estudi, de la psicologia del desenvolupament de 0 a 3 anys.
- c) Utilitzar fonts bibliogràfiques (en diferents formats) relatives als continguts de la psicologia del desenvolupament de 0 a 3 anys d'edat, amb un criteri discriminatiu i personal.
- d) Iniciar i instruir l'alumnat al voltant dels estudis sobre el desenvolupament evolutiu i la seua importància per al desenvolupament del cervell.

- e) Analitzar diversa documentació (fonts bibliogràfiques, i audiovisuals, mitjançant les tecnologies de la informació i la comunicació, etc.) relacionada amb el desenvolupament evolutiu de la primera infància.
- f) Conèixer i adquirir un vocabulari específic, propi de la psicologia evolutiva en l'edat de 0 a 3 anys.

Procediment

Primera part: Treball autònom en grup

Disseny dels continguts del tema i activitats a treballar.

L'alumnat s'agruparà en diversos equips de treball formats per un màxim de sis alumnes. Una vegada constituïts els grups, assignaran un nom a l'equip seguint una dinàmica coeducativa. Aquesta assignació de nom seguirà les indicacions plantejades en el document que està accessible en el Repositori Institucional de la Universitat d'Alacant (RUA):

<http://hdl.handle.net/10045/24807>

Una vegada configurats els grups amb els seus noms, elaboraran un guió de treball sobre un tema d'estudi de la psicologia evolutiva 0-3 anys. En concret el tema relacionat amb *el desenvolupament prenatal i naixement*.

Cada grup dissenyarà i exposarà una part del tema una vegada que s'hagen repartit els continguts a exposar, entre els diferents grups de la classe.

Es realitzarà un guió dels continguts a explicar en classe pels diversos grups.

Segona part: A classe: treball autònom en grup i seguiment

En la primera sessió els alumnes treballaran de manera autònoma en grup tant els aspectes teòrics com l'elaboració, disseny i proposta d'activitats pràctiques per a l'exposició.

En aquesta sessió el docent orientarà, guiarà i resoldrà els dubtes que vagen sorgint.

Realització d'un treball escrit que arrecplegue les idees centrals del tema triat, seguint la proposta del guió realitzat.

Tercera part: A classe: exposició teoricopràctica

- Durant les sessions que concrete el docent els grups exposaran el treball elaborat als companys. L'ordre de les exposicions dels grups serà assignat pel docent i comunicat amb anterioritat al grup.
- L'exposició oral en classe mostrarà els punts més importants dels continguts analitzats. La durada serà concretada pel docent amb antelació.

- L'ordre d'exposició dels membres dins de cada grup serà indicat pel docent en el mateix moment de l'exposició.
- En cada sessió els grups seran avaluats pel professor i els alumnes amb uns criteris establits amb antelació. L'avaluació de la resta de l'alumnat orientativa respecte a l'avaluació final.

Quarta part: Treball autònom en grup

- Realització d'un treball escrit per part del grup, que arreglegue les idees centrals dels continguts del tema elegit, seguint la proposta del guió realitzat. També es realitzarà una ressenya (cada grup) de les idees exposades en las presentacions de les companyes dels diferents grups.

Materials

Per al desenvolupament d'aquest tema, a més de la bibliografia bàsica per abordar els continguts, serà necessari llegir les següents referències bibliogràfiques:

- Blakemore, S.J. i Frith, U. (2007). *Cómo aprende el cerebro. Las claves para la educación*. Ariel. Barcelona.
 - Capítol 1: Cerebro y educación: tópicos, errores y nuevas verdades.
 - Capítol 2: El cerebro en desarrollo.
 - Capítol 3: Palabras y números en la infancia temprana.
- Sousa, D. (2002). *Cómo Aprende el Cerebro (2a ed.)*. Thousand Oaks, CA: Corwin.
 - Capítol 1: Datos básicos y desarrollo del cerebro.

Bibliografia bàsica

- ✓ Palacios, J., Marchesi, A. i Coll, C. (1999). *Desarrollo psicológico y educación. Psicología evolutiva*. Madrid: Alianza.
- ✓ Berk, L. (2008). *Desarrollo del niño y del adolescente*. Madrid: Prentice Hall
- ✓ Blakemore, S.J. i Frith, U. (2007). *Cómo aprende el cerebro. Las claves para la educación*. Ariel. Barcelona.
- ✓ Sousa, D. (2002). *Cómo Aprende el Cerebro (2a ed.)*. Thousand Oaks, CA: Corwin.

Data i forma de lliurament

La pràctica s'entregarà al final de l'exposició del grup. Tots els components del grup inclouran l'informe de la pràctica i la seua exposició, així com tots els instruments, procediments i documentació utilitzats, per a l'elaboració de la pràctica en el seu portfoli.

Pràctica alternativa

L'alumnat que no assistisca a alguna de les classes haurà d'indicar-ho en la introducció a l'informe de la pràctica.

L'alumne que no faça el treball complet serà avaluat en l'examen final mitjançant preguntes relacionades amb els aspectes teòrics del tema treballat.

Pràctica 14. Experiències a l'escola infantil: hort escolar

Introducció

El material audiovisual de suport de la pràctica ens permet conèixer de prop l'Escola Infantil Municipal Rosa Fernández d'Elx: equip pedagògic, famílies, projectes, estil educatiu, ideari i organització, així com un dels projectes més importants i innovadors que en ella es desenvolupen: el projecte de "l'Hort Ecològic".

A més, en el documental podrem conèixer diferents percepcions de l'escola i del projecte aportades per un professor d'un cicle formatiu de grau superior, tres alumnes en pràctiques i algunes famílies que porten als seus fills a l'escola.

Aquesta experiència pedagògica ens permetrà analitzar i reflexionar sobre l'impacte de contextos estimulants i les propostes educatives de qualitat en el desenvolupament global del infant.

Objectius

- a) Conèixer l'organització i el funcionament d'escoles infantils innovadores.
- b) Analitzar experiències educatives en escoles infantils de 0 a 3 anys.
- c) Conèixer projectes i activitats d'escoles infantils relacionats amb l'educació per a la salut i l'alimentació.
- d) Descobrir les possibilitats educatives de diferents activitats innovadores.
- e) Reflexionar sobre l'impacte de determinats contextos i activitats en el desenvolupament global del xiquet de 0 a 3 anys.
- f) Debatre sobre els avantatges i inconvenients de determinades pautes educatives familiars o escolars en el desenvolupament del xiquet.

Procediment

Primera part: Treball tutoritzat

Inicialment el docent preguntarà als alumnes sobre els seus coneixements sobre l'organització, el funcionament i el treball que es desenvolupa a les escoles infantils. Aquest debat es completarà amb una introducció sobre la justificació de la importància de l'organització, coordinació i el desenvolupament de pràctiques pedagògiques innovadores, funcionals i significatives a les escoles infantils per al desenvolupament integral del xiquet.

Posteriorment el docent comentarà el contingut general del vídeo i marcarà els aspectes fonamentals per a l'observació i l'anàlisi del documental així com els objectius que es pretenen aconseguir amb la realització de la pràctica.

Segona part: Treball autònom

El grup d'alumnes visualitzaran el documental. <http://www.infoexpres.es/seccion.asp?idseccion=6114&idnoticia=114909>

L'alumne individualment analitzarà i anotarà els aspectes fonamentals que apareixen (experiències, activitats, projectes, comentaris, notes d'interès, suggeriments, etc.). Durant el visionat el docent podrà fer comentaris o aclariments que afavorisquen l'anàlisi i la comprensió de les activitats exposades. Seguidament, individualment o per parelles (segons criteri del docent), es contestaran les preguntes que apareixen en el qüestionari.

Tercera part: Treball autònom

Finalment es comentaran en gran grup les respostes a les qüestions i els dubtes o aspectes a destacar dels continguts tractats.

El docent coordinarà l'exposició de les respostes per part de les parelles, completarà els comentaris i respostes i dinamitzarà els debats que sorgeixen.

Tots els comentaris del docent i de l'alumnat formaran part de l'informe final elaborat per l'alumne.

Quarta part: Treball autònom

Cada alumne elaborarà amb l'ajuda de les tecnologies de la informació i la comunicació (TIC) l'INFORME DE LA PRÀCTICA segons l'esquema següent:

1. Introducció.
2. Resum i comentaris de l'observació del documental (individualment)
3. Respostes de qüestionari (individualment o en parelles)
4. Comentaris i notes de classe.

5. Valoració general de la pràctica.
6. Bibliografia i webgrafia.

Activitat alternativa

Cada alumne elaborarà amb l'ajuda de les tecnologies de la informació i la comunicació (TIC) l'INFORME DE LA PRÀCTICA segons l'esquema següent:

1. Introducció.
2. Resum de l'observació del documental.
3. Respostes de qüestionari individualment.
4. Elaboració d'una enquesta per a conèixer la percepció que té la societat sobre el paper de les escoles infantils, el coneixement que tenen sobre aquestes i la importància dels projectes que s'hi desenvolupen en elles. Aplica aquesta enquesta a 5 persones i comenta els resultats.
5. Valoració general de la pràctica.
6. Bibliografia i webgrafia.

Qüestionari

1. Destaca i argumenta quins són els principis fonamentals i els pilars en els quals se sustenta el treball educatiu de l'Escola Infantil Rosa Fernández.
2. Identifica i comenta les àrees o aspectes del desenvolupament que es treballen o potencien a través del projecte de "l'Hort Ecològic".
3. Quina és la percepció de les famílies sobre l'escola infantil (organització, equip pedagògic, etc.) i dels diferents projectes que s'hi duen a terme? En quina mesura consideres que aquesta percepció influeix en el desenvolupament i l'aprenentatge del xiquet.
4. Què opines dels comentaris del professor del cicle formatiu de grau superior quan diu que "en aquesta escola l'important és que els xiquets siguin feliços, que estiguen bé, que ho passen be i que aprenguen".
5. Fes una nota de premsa en la qual argumentes la necessitat de la visibilització del primer cicle d'educació infantil i fonamentes la importància del primer cicle com a clau i decisiu en el desenvolupament de la persona.

Bibliografia

- Llei Orgànica 2/2006, de 3 de maig, d'Educació.
- RD.1630/2008, de 29 de setembre, pel qual s'estableixen les ensenyances mínimes del segon cicle d'Educació Infantil.
- Decret 37/2008, de 28 de març, del Consell, *pel qual s'estableixen els continguts educatius del primer cicle de l'Educació Infantil a la Comunitat Valenciana*. [2008/3829]
- Palacios, J., Marchesi, A. i Coll, C., (1999), *Desarrollo psicológico y educación. Psicología evolutiva*. Madrid: Alianza.
- Berk, L. (2008) *Desarrollo del niño y del adolescente*. Madrid: Prentice Hall.
- Escuela Infantil Rosa Fernández. HUERTO ECOLÓGICO. TeleElx. (maig, 2011) Elx. Recuperat de:
<http://www.infoexpres.es/seccion.asp?idseccion=6114&idnoticia=114909>

Pràctica 15. Experiències a l'escola infantil: vida sana

Introducció

El documental “Vida Sana” mostra diverses activitats a l'Escola Infantil Rosa Fernández (Elx) relacionades amb l'educació per a la salut i l'alimentació infantil. En aquest documental ens trobarem fonamentalment amb una eixida a un mercat i una visita al Centre d'Educació Infantil Miguel Hernández (Elx) per a veure el seu hort escolar. Al mateix temps, en el documental apareixen altres propostes didàctiques, comentaris d'educadores, cuineres i aportacions de les directores dels dos centres mostrant el seu estil educatiu.

El projecte “Eixida al mercat” està realitzat amb infants de 2 a 3 anys. Aquest projecte porta implícit no solament el coneixement de les normes i rols socials relacionats amb la compra i venda sinó l'aprenentatge de bons hàbits de salut i alimentació i el treball dels valors relacionats amb la cura i millora del medi ambient.

El projecte inclou:

- a) Activitats inicials de detecció de coneixements previs i organització de la eixida (que anem a comprar, on, qui ens ho vendrà, etc.).
- b) Activitat central d'eixida al mercat amb la compra de fruites i/o verdures.
- c) Elaboració de menjar amb els productes adquirits (per exemple, suc) i el seu posterior consum.

La visita al centre Miguel Hernández també és realitzada per infants de 2 a 3 anys. Els objectius fonamentals de la visita són:

- a) Establir estratègies per coordinar escola infantil i centres d'educació infantil i primària.
- b) Vincular projectes comuns de creació i manteniment d'horts escolars.
- c) Establir mecanismes d'unió que afavorisquen projectes comuns de col·laboració.

Objectius

- a) Conèixer experiències educatives en escoles infantils de 0 a 3 anys.
- b) Conèixer projectes i activitats d'escoles infantils relacionats amb l'educació per a la salut i l'alimentació.
- c) Descobrir les possibilitats educatives de diferents activitats innovadores.
- d) Reflexionar sobre l'impacte de determinats contextos i activitats en el desenvolupament global dels infants de 0 a 3 anys.
- e) Debatre sobre els avantatges i inconvenients de determinades pautes educatives familiars i escolars en el desenvolupament de l'infant.

Procediment

Primera part: Treball tutoritzat

Inicialment el docent preguntarà als alumnes sobre els seus coneixements i percepcions sobre el tema dels hàbits de vida saludables i d'alimentació infantil així com d'experiències conegudes o viscudes relacionades amb el tema. Aquest debat es completarà amb la introducció del docent sobre la justificació de la importància del bon desenvolupament d'hàbits de salut i alimentació per al desenvolupament integral de l'infant.

Posteriorment el docent comentarà el contingut general del vídeo <http://www.infoexpres.es/seccion.asp?idseccion=6114&idnoticia=115719> i marcarà els aspectes fonamentals a observar per a fer una bona anàlisi del documental així com els objectius que es pretenen aconseguir amb la realització de la pràctica.

Segona part: Treball autònom

El grup d'alumnes visualitzarà el documental. L'alumne individualment analitzarà i anotaran els aspectes fonamentals que apareixen (experiències, activitats, projectes, comentaris, notes d'interès, suggeriments, etc.). Durant el visionat el docent podrà fer comentaris o aclariments que afavorisquen l'anàlisi i la comprensió de les activitats exposades. Seguidament, individualment o per parelles (segons criteri del docent), es contestaran les preguntes que apareixen en el qüestionari.

Tercera part: Treball tutoritzat

Finalment es comentaran en gran grup les respostes a les qüestions i els dubtes o aspectes a destacar dels continguts tractats.

El docent coordinarà l'exposició de les respostes per part de les parelles, completarà els comentaris i respostes i dinamitzarà els debats que sorgisquen.

Tots els comentaris, del docent i dels alumnes, formaran part de l'informe final elaborat en la pràctica.

Quarta part: Treball autònom

Cada alumne elaborarà amb l'ajuda de les tecnologies de la informació i la comunicació (TIC), l'INFORME DE LA PRÀCTICA, segons l'esquema següent:

1. Introducció.
2. Resum i comentaris de l'observació del documental (individualment).
3. Respostes de qüestionari (individualment o en parelles).
4. Comentaris i notes de classe.
5. Valoració general de la pràctica.
6. Bibliografia i webgrafia.

Activitat alternativa

L'alumne elaborarà amb l'ajuda de les tecnologies de la informació i la comunicació (TIC), l'INFORME DE LA PRÀCTICA, segons l'esquema següent:

1. Introducció.
2. Resum de l'observació del documental.
3. Respostes de qüestionari individualment.
4. Elabora una enquesta per a les famílies que et servisca per conèixer els hàbits d'alimentació i salut en la infància. Aplica aquesta enquesta de 3 famílies i comenta els resultats.
5. Valoració general de la pràctica.
6. Bibliografia i webgrafia.

Qüestionari

1. Identifica i comenta les àrees o aspectes del desenvolupament que es treballen o potencien a través de les diferents activitats que apareixen en el documental.
2. Com és la participació de les famílies en els diferents projectes? Creus que és l'adequada? De quines altres formes implicaries les famílies en projectes educatius?
3. Què opines dels comentaris de l'educadora quan diu "l'important és implicar els infants en els processos de l'alimentació" i "és important responsabilitzar-los en els processos d'alimentació i cura"?

4. Comenta la relació entre l'Infant i l'educador que apareix en el documental.
5. Què opines de la incorporació a les escoles i llars del menjar ecològic.
6. Fes una nota a les famílies en la qual informes sobre la realització d'un projecte d'esmorzar o menjar saludable basat en productes ecològics i fonamentes la seua importància per a les diferents àrees del desenvolupament del seu fill.

Bibliografia

- Llei Orgànica 2/2006, de 3 de maig, d'Educació.
- RD 1630/2008, de 29 de setembre, pel qual s'estableixen les ensenyances mínimes del segon cicle d'Educació Infantil.
- Decret 37/2008, de 28 de març, del Consell, *pel qual s'estableixen els continguts educatius del primer cicle de l'Educació Infantil a la Comunitat Valenciana*. [2008/3829]
- Palacios, J., Marchesi, A., i Coll, C., (1999), *Desarrollo psicológico y educación. Psicología evolutiva*. Madrid: Alianza.
- Berk, L. (2008) *Desarrollo del niño y del adolescente*. Madrid: Prentice Hall
- Escuela Infantil Rosa Fernández. VIDA SANA. TeleElx. (juny, 2011) Elx. Recuperat de:
<http://www.infoexpres.es/seccion.asp?idseccion=6114&idnoticia=115719>

Estudi de casos pràctics

Cas 1. Andreu

Objectius

- a) Detectar aspectes o variables personals i contextuals que afecten el desenvolupament integral del xiquet.
- b) Conèixer l'impacte que determinades situacions personals o ambientals produeixen en els diferents àmbits del desenvolupament.
- c) Analitzar les relacions que hi ha entre els diferents agents i com afecten el desenvolupament del xiquet.
- d) Debatre propostes i actuacions per a minimitzar o potenciar l'impacte de determinats agents en el desenvolupament del xiquet.

Cas

Andreu és un xiquet de 2 anys, té una germana, Empar, de 20 anys, i els seus pares estan divorciats. La seua germana es fa càrrec de cuidar-lo, ja que la mare, per problemes de conciliació laboral, no el pot atendre tot el que voldria. Andreu és el primer any que està en l'escola infantil, té un comportament peculiar, ja que després de saludar la mestra entra a classe corrent i sense mirar al seu voltant, espenta i agredeix els companys. Davant l'aparició de conflictes i agressions, els xiquets de la classe culpen Andreu, encara que ell no els haja provocat. La seua mare molts matins el porta a l'escola infantil amb presses mantenint una actitud nerviosa i s'acomiada amb un "porta't bé, Andreu". El treball educatiu amb l'alumne ha arribat a qüestionar la confiança de la mestra per a treballar en educació infantil.

Estudi del cas

Davant d'aquesta situació:

1. Primera aproximació a l'estudi del cas.
2. Qüestionari d'anàlisi i interpretació professional del cas.
 - a. Què aspectes o variables personals i contextuals tindràs en compte per a portar a terme una primera valoració i actuació sobre el cas?

- b. En quins aspectes del desenvolupament evolutiu (físic, intel·lectual, afectiu, social i moral) del xiquet penses que poden influir la vivència personal d'Andreu i de quina manera?
- c. En quina mesura i de quina manera penses que aquesta situació pot afectar el treball de la mestra en l'escola infantil?
- d. Quines orientacions donaries a la família d'Andreu per a tractar el seu fill a casa?

Informe del cas

En finalitzar l'estudi, l'alumne elaborarà un INFORME DEL CAS per ordinador segons els apartats següents:

- 1) Primera aproximació al cas d'estudi.
- 2) Anàlisi i interpretació professional del cas (qüestions).
- 3) Conclusions i valoració personal.
- 4) Bibliografia i webgrafia.

Cas 2. Judit

Objectius

- a) Detectar aspectes o variables personals i contextuals que afecten el desenvolupament integral del xiquet.
- b) Conèixer l'impacte que determinades situacions personals o ambientals produeixen en els diferents àmbits del desenvolupament.
- c) Analitzar les relacions que hi ha entre els diferents agents i com afecten el desenvolupament del xiquet.
- d) Debatre propostes i actuacions per a minimitzar o potenciar l'impacte de determinats agents en el desenvolupament del xiquet.

Cas

Judit és una xiqueta de 2 anys, filla única d'una família de nivell social baix. Ha entrat a l'escola infantil per primera vegada. La seua interacció amb els companys és limitada. A l'hora del menjar comença a plorar només seure al menjador i no vol menjar. Judit estava alimentada amb biberons i potets, no sap mastegar i tot el menjar li'l donen desfet. La mestra i la directora de l'escola infantil se coordinen amb la família per trobar una solució, ja que en casa de Judit menjava el que ella demanava i li agradava.

Estudi del cas

Davant d'aquesta situació:

1. Primera aproximació a l'estudi del cas.
2. Qüestionari d'anàlisi i interpretació professional del cas.
 - a) Què aspectes o variables personals i contextuals tindràs en compte per a portar a terme una primera valoració i actuació sobre el cas?
 - b) En quins aspectes del desenvolupament evolutiu (físic, intel·lectual, afectiu, social i moral) de la xiqueta penses que poden influir la seua vivència personal i de quina manera?
 - c) En quina mesura i de quina manera penses que aquesta situació pot afectar al treball de la mestra en l'escola infantil?
 - d) Quines orientacions donaries a la família per a tractar les dificultats de la seua filla a casa?

Informe del cas

En finalitzar l'estudi, l'alumne elaborarà un INFORME DEL CAS per ordinador segons els apartats següents:

- 1) Primera aproximació al cas d'estudi.
- 2) Anàlisi i interpretació professional del cas (qüestions).
- 3) Conclusions i valoració personal.
- 4) Bibliografia i webgrafia.

Cas 3. Brian

Objectius

- a) Detectar aspectes o variables personals i contextuals que afecten el desenvolupament integral del xiquet.
- b) Conèixer l'impacte que determinades situacions personals o ambientals produeixen en els diferents àmbits del desenvolupament.
- c) Analitzar les relacions que hi ha entre els diferents agents i com afecten el desenvolupament del xiquet.
- d) Debatre propostes i actuacions per a minimitzar o potenciar l'impacte de determinats agents en el desenvolupament del xiquet.

Cas

Brian és un xiquet de 2 anys, fill únic d'una família de classe mitjana baixa. Entra per primera vegada a l'escola infantil, en l'aula de 2-3 anys. La mare de Brian, deixa el seu fill i ràpidament se'n va a treballar. A l'arribada a la classe, Brian s'amagava davall del tobogan-caseta i no es relacionava amb els companys. Un matí la mare comentava el següent: "Brian s'ha posat a plorar en el cotxe perquè no he aparcat en el lloc de sempre, al costat del parc. L'he portant arrossegant-se i plorant. No puc amb el meu fill". Per altra banda, Brian també mostrava la seua individualitat en el control d'esfínters, la mare volia i "obligava" l'equip educatiu a traure-li el bolquer i Brian es resistia a llevar-se'l.

Estudi del cas

Davant d'aquesta situació:

1. Primera aproximació a l'estudi del cas.
2. Qüestionari d'anàlisi i interpretació professional del cas.
 - a) Què aspectes o variables personals i contextuals tindràs en compte per a portar a terme una primera valoració i actuació sobre el cas?
 - b) En quins aspectes del desenvolupament evolutiu (físic, intel·lectual, afectiu, social i moral) de la xiqueta penses que poden influir la seua vivència personal i de quina manera?
 - c) En quina mesura i de quina manera penses que aquesta situació pot afectar el treball de la mestra en l'escola infantil?
 - d) Quines orientacions donaries a la família per a tractar les dificultats del seu fill a casa?

Informe del cas

En finalitzar l'estudi, l'alumne elaborarà un INFORME DEL CAS per ordinador segons els apartats següents:

- 1) Primera aproximació al cas d'estudi.
- 2) Anàlisi i interpretació professional del cas (qüestions).
- 3) Conclusions i valoració personal.
- 4) Bibliografia i webgrafia.

Cas 4. Sergi

Objectius

- a) Detectar aspectes o variables personals i contextuals que afecten el desenvolupament integral del xiquet.
- b) Conèixer l'impacte que determinades situacions personals o ambientals produeixen en els diferents àmbits del desenvolupament.
- c) Analitzar les relacions que hi ha entre els diferents agents i com afecten el desenvolupament del xiquet.
- d) Debatre propostes i actuacions per a minimitzar o potenciar l'impacte de determinats agents en el desenvolupament del xiquet.

Cas

Sergi és un xiquet de 20 mesos. Viu amb els pares, l'avi i dos germanes de 6 i 10 anys. A Sergi i les seues germanes els cuida una veïna de l'edifici on viuen. Sergi manté rabioles continues amb les seues germanes en el moment que estan junts en casa a la vesprada. Els pares arriben molt tard del treball i Sergi els busca i es manté prop d'ells. A vegades s'apropa al pare perquè li mostre el seu afecte, però es posa a plorar si l'agafen al braç i es calma si el deixen en terra. La mare de Sergi es mostra preocupada perquè hi ha diverses persones que han deixat el treball d'atendre els seus fills per les seues rabioles.

Estudi del cas

Davant d'aquesta situació:

1. Primera aproximació a l'estudi del cas.
2. Qüestionari d'anàlisi i interpretació professional del cas.
 - a. Quins aspectes o variables personals i contextuals tindràs en compte per a portar a terme una primera valoració i actuació sobre el cas?
 - b. En quins aspectes del desenvolupament evolutiu (físic, intel·lectual, afectiu, social i moral) del xiquet penses que poden influir la seua vivència personal i de quina manera?
 - c. En quina mesura i de quina manera penses que aquesta situació pot afectar el treball de la mestra en l'escola infantil?
 - d. Quines orientacions donaries a la família per a tractar les dificultats del seu fill a casa?

Informe del cas

En finalitzar l'estudi, l'alumne elaborarà un INFORME DEL CAS per ordinador segons els apartats següents:

- 1) Primera aproximació al cas d'estudi.
- 2) Anàlisi i interpretació professional del cas (qüestions).
- 3) Conclusions i valoració personal.
- 4) Bibliografia i webgrafia.

Cas 5. Adam

Objectius

- a) Detectar aspectes o variables personals i contextuals que afecten el desenvolupament integral del xiquet.
- b) Conèixer l'impacte que determinades situacions personals o ambientals produeixen en els diferents àmbits del desenvolupament.
- c) Analitzar les relacions que hi ha entre els diferents agents i com afecten el desenvolupament del xiquet.
- d) Debatre propostes i actuacions per a minimitzar o potenciar l'impacte de determinats agents en el desenvolupament del xiquet.

Cas

Adam és un xiquet de 2 anys. Quan va nàixer, la mare tenia 16 anys. Durant el primer any i mig va viure amb ella en una casa d'acollida. Als setze mesos va ser donat en adopció a una nova família. Des del primer moment, el xiquet va tenir un comportament irascible i plorava contínuament davant de l'atenció dels nous pares. Amb l'objectiu de socialitzar el xiquet, la família la va matricular en l'escola infantil, però el va haver de traure per les rabioles que tenia en les entrades i eixides de l'escola.

Estudi del cas

Davant d'aquesta situació:

1. Primera aproximació a l'estudi del cas.
2. Qüestionari d'anàlisi i interpretació professional del cas.
 - a) Quines aspectes o variables personals i contextuals tindràs en compte per a portar a terme una primera valoració i actuació sobre el cas?
 - b) En quins aspectes del desenvolupament evolutiu (físic, intel·lectual, afectiu, social i moral) del xiquet penses que poden influir la seua vivència personal i de quina manera?
 - c) En quina mesura i de quina manera penses que aquesta situació pot afectar el treball de la mestra en l'escola infantil?
 - d) Quines orientacions donaries a la família per a tractar les dificultats del seu fill a casa?

Informe del cas

En finalitzar l'estudi, l'alumne elaborarà un INFORME DEL CAS per ordinador segons els apartats següents:

- 1) Primera aproximació al cas d'estudi.
- 2) Anàlisi i interpretació professional del cas (qüestions).
- 3) Conclusions i valoració personal.
- 4) Bibliografia i webgrafia.

Cas 6. Àngel

Objectius

- a) Detectar aspectes o variables personals i contextuals que afecten el desenvolupament integral del xiquet.
- b) Conèixer l'impacte que determinades situacions personals o ambientals produeixen en els diferents àmbits del desenvolupament.
- c) Analitzar les relacions que hi ha entre els diferents agents i com afecten el desenvolupament del xiquet.
- d) Debatre propostes i actuacions per a minimitzar o potenciar l'impacte de determinats agents en el desenvolupament del xiquet.

Cas

Àngel és un xiquet de 20 mesos que viu actualment amb la seua àvia i el seu germà de 7 anys. Els pares estan divorciats i Àngel ha tingut poc contacte amb la mare a causa d'una llarga hospitalització i amb el pare perquè després del divorci va mostrar poc interès en la seua atenció i educació. Per altra banda, el seu germà és diabètic des dels 2 anys i l'atenció de la seua àvia ha sigut desplaçada a el seu germà i la seua mare. Àngel ha estat escolaritzat a l'escola infantil des dels 5 mesos, mostrant un retard motor important. Àngel és l'últim a ser arreglat en l'escola infantil per la seua àvia i en la recollida es mostra indiferent.

Estudi del cas

Davant d'aquesta situació:

1. Primera aproximació a l'estudi del cas.
2. Qüestionari d'anàlisi i interpretació professional del cas.
 - a) Quins aspectes o variables personals i contextuals tindràs en compte per a portar a terme una primera valoració i actuació sobre el cas?
 - b) En quins aspectes del desenvolupament evolutiu (físic, intel·lectual, afectiu, social i moral) del xiquet penses que poden influir la seua vivència personal i de quina manera?
 - c) En quina mesura i de quina manera penses que aquesta situació pot afectar el treball de la mestra en l'escola infantil?
 - d) Quines orientacions donaries a la família per a tractar les dificultats del seu fill a casa?

Informe del cas

En finalitzar l'estudi, l'alumne elaborarà un INFORME DEL CAS per ordinador segons els apartats següents:

- 1) Primera aproximació al cas d'estudi.
- 2) Anàlisi i interpretació professional del cas (qüestions).
- 3) Conclusions i valoració personal.
- 4) Bibliografia i webgrafia.

Cas 7. Ferran

Objectius

- a) Detectar aspectes o variables personals i contextuals que afecten el desenvolupament integral del xiquet.
- b) Conèixer l'impacte que determinades situacions personals o ambientals produeixen en els diferents àmbits del desenvolupament.
- c) Analitzar les relacions que hi ha entre els diferents agents i com afecten el desenvolupament del xiquet.
- d) Debatre propostes i actuacions per a minimitzar o potenciar l'impacte de determinats agents en el desenvolupament del xiquet.

Cas

Ferran és un nadó de 7 mesos. Viu amb els seus pares, que són professors a la Universitat. Com que és primer fill han decidit que un dels membres de la parella s'agafe l'excedència per atenció a fill. Ferran és un nadó molt estimat, és tranquil i alegre. Sovint quan veu els pares els somriu, i quan plora es calma quan l'agafen al braç. Els pares identifiquen els diferents plors del seu fill (fam, son, necessitats fisiològiques...).

Estudi del cas

Davant d'aquesta situació:

1. Primera aproximació a l'estudi del cas.
2. Qüestionari d'anàlisi i interpretació professional del cas.
 - a) Quins aspectes o variables personals i contextuals tindràs en compte per a portar a terme una primera valoració i actuació sobre el cas?
 - b) En quins aspectes del desenvolupament evolutiu (físic, intel·lectual, afectiu, social i moral) del xiquet penses que pot influir la seua vivència personal i de quina manera?
 - c) Amb les dades que apareixen en aquest cas, es pot deduir el tipus de lligam que hi ha entre els pares i Ferran?
 - d) Creus que aquest tipus de lligam afavoreix l'exploració del nen en absència dels pares? Justifica la resposta.
 - e) Com repercuteix aquest tipus de lligam en les diverses àrees del desenvolupament de Ferran?

Informe del cas

En finalitzar l'estudi, l'alumne elaborarà un INFORME DEL CAS per ordinador segons els apartats següents:

- 1) Primera aproximació al cas d'estudi.
- 2) Anàlisi i interpretació professional del cas (qüestions).
- 3) Conclusions i valoració personal.
- 4) Bibliografia i webgrafia.

Bibliografía

- Aguilar, J.M. (2006). *Con papá y con mamá*. Còrdova: Almuzara.
- Ainsworth, M. (1967). *Infancy in Uganda*. Baltimore: Johns Hopkins.
- Algarra, Manuel; Seijas, Leopoldo; Carrillo, M. Victoria, *Nuevos escenarios de la comunicación y de la opinión pública*, pp. 173-178. Madrid.
- Arranz, E. (2004). *Familia y desarrollo psicológico*. Madrid: Pearson Prentice Hall.
- Aucouturier, B. (1997). Introducción a la práctica psicomotriz. *Aula de Innovación Educativa*, 136, 79-83.
- Bender, L. (1985). *Test gúestáltico visomotor. Usos y aplicaciones clínicas*. Barcelona: Paidós.
- Berger, K.S. (2007). *Psicología del Desarrollo: infancia y adolescencia*. Madrid: Medica Panamericana.
- Bergeron, M. (2000). *El desarrollo psicológico del niño: desde la primera edad hasta la adolescencia*. Madrid: Morata.
- Berk, L. (1999). *Desarrollo del niño y del adolescente*. Madrid: Prentice Hall.
- Bernal, J. L. (2006). *Pautas para el diseño de una asignatura desde la perspectiva de los ECTS*. Saragossa: Universidad de Zaragoza.
- Berruezo, P. P (1995). El cuerpo, el desarrollo y la psicomotricidad. *Psicomotricidad. Revista de estudios y experiencias*. 49, 15-26.
- Berruezo, P.P (1996). La psicomotricidad en España: de un pasado de incomprensión a un futuro de esperanza. *Psicomotricidad. Revista de Estudios y Experiencias*, núm. 53, vol. 2, 57-64.
- Berruezo, P.P (2000): El contenido de la psicomotricidad. En Bottini, P. (Ed.), *Psicomotricidad: practicas y conceptos* (pp. 43-99). Madrid: Miño y Dávila.

- Berruezo, P.P. (2000). Hacia el marco conceptual de la psicomotricidad a partir del desarrollo práctico en Europa y en España. *Revista Interuniversitaria de Formación del Profesorado*, 37, 21-33.
- Biniés, P. (1997). La pràctica psicomotriu: El joc i l'acció. *Infància. Revista de l'Associació de Mestres Rosa Sensat*, 94, 9-11.
- Bizquera, R. (2000). *Educación emocional y bienestar*. Barcelona: Praxis.
- Blakemore, S. i Frith, U. (2011). *Como aprende el cerebro: Las claves para la educación*. Barcelona: Ariel.
- Blanca, L. i Padilla, G. (Eds.) (2002). *Manual de estilo de publicaciones de la American Psychological Association*. Santafé de Bogotá: El Manual Moderno.
- Bringué, X. i Sádaba, C. (2009), La Generación Interactiva en España. Niños y Adolescentes frente a las pantallas. Fundación Telefónica-Foro Generaciones Interactivas. Barcelona: Ariel.
- Bronfenbrenner, U. (1987). *La ecología del desarrollo humano*. Barcelona: Paidós.
- Calafat, A. Amengual, M., Farrés, C., Mejías, G. i Borrás, M., (1992). *Programa de educación sobre drogas "Tú decides"* 3a Edición.
- Canal BBC (1998). El cuerpo humano, Adolescencia: rebelión hormonal [Vídeo].
- Canal Odisea (2011). Guía para entender a los adolescentes: cambios de humor. [Vídeo].
- Canales, T. (2002). *Formato Apa – Quinta Edición*. Extret el 24 de març de 2010 des de http://www.unap.cl/p4_biblio/docs/Normas_APA.pdf
- Cantón, J. (2000). *Conflictos matrimoniales, divorcio y desarrollo de los hijos*. Madrid: Ed. Pirámide.
- Cantón, J., Cortés, M. R., i Justicia, M.D. (2007). *Conflictos entre los padres, divorcio y desarrollo de los hijos*. Madrid: Pirámide
- Carpeta, A. (2003). *Educación socioemocional en la etapa de primaria: materiales prácticos y de reflexión*. Barcelona: Ed. Octaedro.
- Castejón, J.L., i Pérez, A.M. (1998). Un modelo causal-explicativo sobre la influencia de las variables psicosociales en el rendimiento académico. A causal explicative model about de influence of psycho-social variables on academic achievement. *Bordon*, 50, 171-185.
- Cava, M. J. i Musitu, G. (2000). Distribución sociométrica en las aulas de chicos y chicas a lo largo de la escolaridad. *Revista de Psicología Social*, 3, 319-333

- CEAPA (2006). Habilidades de comunicación y estilos educativos parentales. [Vídeo]. Disponible en: http://videos.dibujalia.com/aire-comunicacion/habilidades-de-comunicacion-y-estilos-educativos-parentales-video_6f0d61f8b.html
- CEAPA (2008). Habilidades de comunicación familiar 2. Resolución de conflictos. Negociación de un límite. [Vídeo]. Disponible en: <http://www.youtube.com/watch?v=AyleV9-mYuo>
- CEAPA (2008). Habilidades de comunicación familiar 2. Resolución de conflictos. Habilidades ante un conflicto: autocontrol. [Vídeo]. Disponible en: <http://www.youtube.com/watch?v=0n1QLYiEUMk>
- Clark, A., Cledes, H. y Bean, R. (2000). *Cómo desarrollar la autoestima en adolescentes*. Madrid: Debate.
- Coles, R. (1998). *La inteligencia moral del niño y del adolescente*. Barcelona: Kairós.
- Cordoba, A. I., Descals, A., y Gil, M.D. (2010). *Psicología del desarrollo en la edad escolar*. Madrid: Pirámide.
- Corral, A., Gutiérrez, F. y Herranz Ybarra, P. (1997). *Psicología Evolutiva (volumen I)*. Madrid: UNED.
- Cortina, A. (2000-2001). El vigor de los valores morales para la convivencia. Disponible en: <http://www.mec.es/cesces/seminario2000-2001.html>
- Craig, Grace J. (2001). *Desarrollo psicológico*. México: Ed. Prentice-Hall Hispanoamericana.
- Cruz, M. V. (1999). *Manual de aptitudes en educación infantil*. Madrid: TEA.
- Cuento para trabajar en clase que incluye orientaciones sobre la separación para los padres: Lamblin, C. (2003). *Els pares de la Sara se separen*. Barcelona: Baula.
- De Gracia, M., Marco, M., Trujano, P. (2007). Factores asociados a la conducta alimentaria en preadolescentes. *Psicothema*, 19, 646-653.
- Decreto 37/2008, de 28 de marzo, del Consell, por el que se establecen los contenidos educativos del primer ciclo de la Educación Infantil en la Comunitat Valenciana. [2008/3829]
- Del Pueyo, B. y Perales, A (2005). *¿Y si mi hijo se droga?* Editorial Grijalbo.
- Delval, J. (1994). *El desarrollo humano*. Madrid: Siglo XXI.
- Dennison, P.E., y Deninnson, G.E. (2011). *Activitats senzilles per a l'aprenentatge amb tot el cervell*. Barcelona: Graó

- Departamento de salud y servicios humanos de los Estados Unidos. Instituto Nacional de Salud, Instituto Nacional sobre abuso de drogas 2004 (NIDA): “*Cómo prevenir el uso de drogas en los niños y los adolescentes; una guía con base científica para padres, educadores y líderes en la comunidad*”.
- Díaz-Aguado, M.J., y Andrés, M.T. (1999). Aprendizaje cooperativo y educación intercultural”. Investigación en centros de primaria. *Psicología educativa. Revista de los psicólogos de la educación*, 5(2), 140-200
- Díez de Ulzurrun, A., Martí, J. (1998). Les habilitats socials: la presa de decisions i la resolució de conflictes. 1. *Suplement guix 241*, núm. 47.
- Díez de Ulzurrun, A., Martí, J. (1998). Les habilitats socials: la presa de decisions i la resolució de conflictes. 2. *Suplement guix 242*, núm. 48.
- Díez de Ulzurrun, A., Masegosa, A. (1996). *La dinàmica de grups en l'acció tutorial: activitats per a fer a l'aula*. Editorial Graó.
- Dirección General de Orientación Educativa y Solidaridad (2003). *Guía para la atención educativa a los alumnos y alumnas con enfermedad crónica*. Sevilla: Consejería de Educación y Ciencia, Junta de Andalucía. Disponible en: <http://www.juntadeandalucia.es/educacion/portal/com/bin/portal/Contenidos/Consejeria/PSE/Publicaciones/Alumnado con Necesidades Educativas Especiales/Guia Alumnado Enfermedades Cronicas/guxa para la atencixn educativa al alumnado con enfermedades cronicas.pdf>
- Disponible en: <http://hdl.handle.net/10459.1/41708>
- Estilos familiares educativos e indisciplina. [Vídeo]. Disponible en: <http://taringamp3.com/videos/estilos-educativos-vid-nMN!ttiapquUrL8.html>
- Évano, C. (2006). *La gestión mental. Otra forma de ver y escuchar en pedagogía*. Barcelona: Graó
- Feldman, R.S. (2008). *Desarrollo en la infancia*. (4a edició). Mèxic: Pearson Educación.
- Fernández de Haro, E., Justicia, F. i Pichardo, M.C. (2007). *Enciclopedia de Psicología Evolutiva y de la Educación*. Vol. 1. Màlaga: Ediciones Aljibe.
- Fernández García, I. (2001). *Guía para la convivencia en el aula*. Editorial Ciss Praxis
- Fernández García, I., Martín Ortega, E. (1998). *Prevención de la violencia y resolución de conflictos: el clima escolar como factor de calidad*. Editorial Narcea

- Fernández, L. (2004). *Anorexia y Bulimia ¿Qué puede hacer la familia?* Cuadernos de Educación para la Salud 12. Madrid: Eneida.
- First, M. B., Frances, A. i Pincus, H. A. (2005). *DSM-IV-TR. Guía de Uso*. Barcelona: Masson
- Fuentes, M. (2010). La por: una emoció viscuda a l'escola. *Guix d'Infantil núm.54*, pp 13-16
- Funes Artiaga, J. (2010). *Ideas clave: Educar en la Adolescencia*. Editorial Grao.
- Gallego, J.L. i Fernández de Haro, E. (Dirs.) (2003). *Enciclopedia de Educación Infantil. Vol. I* Málaga: Ediciones Aljibe.
- Garaigordobil, M. (2002). Relevancia del juego cooperativo y creativo en el desarrollo cognitivo, social y emocional. En M. Llorca, V. Ramos; J. Sánchez y A. Vega (Eds.), *La práctica psicomotriz. Una propuesta educativa mediante el cuerpo y el movimiento* (pp. 489-566). Málaga: Aljibe
- Garaigordobil, M. (2003). *Intervención psicológica para desarrollar la personalidad infantil. Juego, conducta prosocial y creatividad*. Madrid: Pirámide
- Garaigordobil, M. (2005). Importancia del juego infantil en el desarrollo humano. *Revista Aula de Infantil*, 25, 37-43
- Garaigordobil, M. (2005). *Juegos cooperativos y creativos para grupos de niños de 4 a 6 años*. Madrid: Pirámide
- Garaigordobil, M. (2005). *Juegos cooperativos y creativos para grupos de niños de 6 a 8 años*. Madrid: Pirámide
- Garaigordobil, M. (2005). *Juegos cooperativos y creativos para grupos de niños de 8 a 10 años*. Madrid: Pirámide
- García, B. (2010). *Claves para aprender en un ambiente positivo y divertido. Todo rueda mejor si se engrasa con humor*. Madrid: Pirámide
- García, P. (2011). La depresión en los niños pequeños. *Aula de infantil n° 62*.
- García-Bacete, F. J., Sureda, I. y Monjas, I. (2008). Distribución sociométrica en las aulas de chicos y chicas a lo largo de la escolaridad. *Revista de Psicología Social*, 23, 63-74.
- Gardner, H. (1986): *Estructura de la mente. La teoría de las múltiples inteligencias*. México: Fondo de Cultura Económica.
- Gassier, J. (1996). *Manual del desarrollo psicomotor del niño*. Barcelona: Masson.

- Gilar, R., González, C., Mañas, C., Ordóñez, T. (2009). Guía docente de Psicología de la Educación y del desarrollo en edad escolar. En A. Gomis, y A. Lledó, *Un proyecto colaborativo en la Facultad de Educación. Guías docentes de la titulación de maestro*. Serie Redes. Alacant: Universitat d'Alacant. Marfil.
- Gisbert, M. (2003) *Les petites (i grans) emocions de la vida*. València: Tàndem.
- González, A., Fernández, J.R., Secades, R. *Guía para la detección e intervención temprana con Menores en riesgo*. Col·legi Oficial de Psicòlegs del Principat d'Astúries.
- Gutiérrez, M. (1991). *La educación psicomotriz y el juego en la edad escolar*. Sevilla: Wanceulen.
- Gutiérrez, M. (2009). *140 juegos de educación psicomotriz*. Sevilla. Wanceulen.
- Herrán, A de la i Cortina, M i Nolla, A (2009). Propuestas para anticiparse al duelo. *Cuadernos de pedagogía*, 388, 68-75.
- Herrán, A de la i Cortina, M. (2008). *La muerte y su Didáctica en Educación Infantil, Primaria y Secundaria* (2ª ed). Madrid: Universitas.
- Herrán, A de la i Cortina, M. (2011). *Pedagogía de la muerte a través del cine*. Madrid: Universitas.
- Herrero, O. (2009). El duelo en el niño: cuándo es normal y cuándo se complica. *Cuadernos de pedagogía*, 388, 54-56.
- Hirsh-Pasek, K., y Michnick, R. (2005). *Einstein nunca memorizó, aprendió jugando*. Madrid: MR Ediciones
- Hoffman, L., Paris, S. i Hall, E. (1995). *Psicología del desarrollo hoy*. Madrid: McGraw-Hill.
- Honoré, C. (2009). Deportes: pásala. En C. Honoré, *Bajo Presión: como educar a nuestro hijos en un mundo hiperexigente* (pp. 195-212). Barcelona: RBA.
- Hurlock, E.B. (1966). *Desarrollo psicológico del niño*. Madrid: Castillo.
- IAB Spain i Eloia Ipsofacto (2009). *Estudio sobre redes sociales en Internet*. Disponible en: http://www.slideshare.net/IAB_Spain/informe-redes-sociales-iab-2010-noviembre-2010 y http://www.slideshare.net/IAB_Spain/informe-sobre-redes-sociales-en-espaa
- Ibarrola, B. (2005) *Cuentos para sentir 2: educar los sentimientos*. Madrid: SM.
- Ibarrola, B. (2005) *Cuentos para sentir: educar las emociones*. Madrid: SM.

- Inglés, C. J., Delgado, B. García-Fernández, J.M. Ruiz-Esteban, C. i Díaz-Herrero. A. (2010). Tipos sociométricos y estilos de interacción social en una muestra de adolescentes españoles. *Spanish Journal of Psychology*, 13, 728-738.
- Irastorza, A. (2011). *Abordaje emocional desde la psicomotricidad relacional*. [Vídeo]. Disponible en: <<http://www.youtube.com/watch?v=B-VJnyCCtMU>>.
- Juan Garrigós, M. (2005). Educar en valors positius: de l'autoestima al coneixement dels altres. *Guix*, 319, 13-17.
- Julián, J. P. i Saborit, C. (2009). *Aplicació Informàtica NAC-ACS II: Adaptació Curricular*. Castellón: Universidad Jaume I.
- Kimmel, D. i Weiner, I. (1998). *La adolescencia: una transición del desarrollo*. Madrid: Ariel Psicología.
- Lagardera, F., i Lavega, P. (2003). *Introducción a la praxiología motriz*. Barcelona: Paidotribo
- Lagardera, F., i Lavega, P. (eds). (2004). *La ciencia de la acción motriz*. Lleida: Universitat de Lleida.
- Lavega, P., Filella, G., Agulló, M. J., Soldevila, A. i March, J.(2011). Conocer las emociones a través de juegos: Ayuda para los futuros docentes en la toma de decisiones. *Electronic Journal of Research in educational Psychology*, 24, 617.
- Lavega, P., Mateu, M., Lagardera, F., i Filella, G. (2010) Educar emociones positivas a través de los juegos deportivo. En M. A. Torralba, M. De Fuentes, J. Calvo, J i J. F. Cardozo (Eds.), *Docencia, innovación e investigación en educación física*. pp. 111-139. Barcelona: INDE Publicaciones
- Lázaro, A. (2000). La inclusión de la psicomotricidad en el proyecto curricular de educación especial: de la teoría a la práctica educativa. *Psicomotricidad y educación. Revista Interuniversitaria de formación del profesorado*, 37,121-138
- Lillo. J. (2009). Príncipes y princesas. El mito del amor romántico: Posesión, dominación y control en el cortejo y el noviazgo preadolescente. Extraído el 13 de marzo de 2012 en: http://wikimujeres.net/sites/default/files/Pr%C3%ADncipes%20y%20princesas_0.pdf
- López Madrid, J. i Salles Tenas, N. (2005). *Prevención de la anorexia y la bulimia: educación en valores para la prevención de los trastornos del comportamiento alimentario*. Barcelona: Nau Llibres.

- López, F. (1990). *Desarrollo social y de la personalidad*. En Palacios, J., Marchesi, A. y Coll, C. (Comps.), *Desarrollo psicológico y educación, Vol. I. Psicología Evolutiva*; (99-112). Madrid: Alianza.
- Luengo, M. A., Gómez Fragüela J. A., Garra, A., Romero, E., Otero-López, J. M. (1998). *Programa "Construyendo Salud"*. Universidad de Santiago de Compostela.
- Madruga, J.G. y Pardo, P. (1997). *Psicología Evolutiva (volumen 2)*. Madrid: UNED.
- Main, M. i Solomon, J. (1986). Discovery of a new, insecure-disorganized/disoriented attachment pattern. En T. B. Brazelton i M. Yogman (Eds), *Affective development in infancy*, pp. 95-124. New Jersey: Ablex.
- Martínez G. (1998). *El juego y el desarrollo infantil*. Barcelona: Octaedro.
- Martínez-Arias, R., Martín, J. i Díaz-Aguado, M. J. (2009). *Los métodos sociométricos en la psicología del desarrollo y educativa*. Madrid: FOCAD. Disponible en web: <http://www.cop.es/focad/pdf/010-FOCAD-02.pdf>
- Méndez, F. X. (2002). *Miedos y temores en la infancia. Ayuda a los niños a superarlos*. Madrid: Pirámide.
- Moncada, S. (1997). Factores de Riesgo y Protección en el consumo de drogas (Ed.) *Prevención de las Drogodependencias. Análisis y propuestas de actuación (pp. 85-101)*. Madrid. PNSD.
- Monjas, M. I., Sureda, I. i García-Bacete, F. J. (2008). ¿Por qué los niños y las niñas se aceptan y se rechazan? *Cultura y Educación*, 20, 479-492.
- Moral Iglesias, L., coordinador (2000). *Trastornos del comportamiento alimentario. Criterios de ordenación de recursos y actividades*. Madrid: Instituto Nacional de la Salud. Ministerio de Sanidad y Consumo.
- Moreno, S. (2005). *Psicología del desarrollo cognitivo y adquisición del lenguaje*. Madrid: Biblioteca Nueva.
- Muñoz, A. (2010). *Psicología del desarrollo en la etapa de educación primaria*. Madrid: Pirámide.
- Navarro-Soria, I., i Grau-Company, S. (2010). La autoevaluación como eje vertebrador en el proceso de enseñanza-aprendizaje. En M. C. Gómez Lucas, i S. Grau Company, *Evaluación de los aprendizajes en el Espacio Europeo de Educación Superior* (pp. 119-148). Alcoi: Marfil.
- Notívola Gracia, M. (2001). Les pors, un lloc en els projectes. *Guix d'Infantil núm. 1*

- Oliva, A. (2010). *Desarrollo psicológico en las nuevas estructuras familiares*. Madrid: Ed. Pirámide.
- Ordre 1/2010, de 3 de maig, de la Conselleria d'Educació i de la Conselleria de Benestar Social (DOGV núm. 6276), per la qual s'implanta el full de notificació de la possible situació de desprotecció del menor, detectada des de l'àmbit educatiu en la Comunitat Valenciana i s'estableix la coordinació administrativa per a la protecció integral de la infància.
- Palacios, J., Marchesi, A., i Coll, C. (Comps.) (1999). *Desarrollo Psicológico y Educación. Vol I. Psicología Evolutiva* (2a edició). Madrid: Alianza Psicología.
- Palou Vicens, S. (2004). *Sentir y crecer. El crecimiento emocional en la infancia*. Barcelona: Graó
- Papalia, D. (2001). *Psicología del desarrollo*. Bogotá: Ed: McGraw-Hill.
- Papalia, D., Wendkos, S. y Feldman, R. (2005). *Psicología del Desarrollo, De la infancia a la adolescencia*. 9a Ed. Madrid: McGraw-Hill.
- Parellada, C. (2005). Els grups i les seves dinàmiques: el paper de les relacions i l'estimació. *Guix d'infantil*, núm. 24, 5-12.
- Parlebas, P. (2001). *Juegos, deporte y sociedad*. Barcelona: Paidotribo
- Peña del Agua, A. (1995). La importancia de la edad en la evolución de los miedos infantiles. *Revista de psicología general y aplicada*, 48(3), 365-375.
- Peralta, F.J. i Sánchez, F.J. (2003) Relaciones entre el autoconcepto y el rendimiento académico, en alumnos de Educación Primaria. Almería. *Revista Electrónica de Investigación Psicoeducativa y Tecnológica*, 1, 95-120.
- Pérez, N. i Navarro, I. (2011). *Psicología del desarrollo humano: desde el nacimiento a la vejez*. Alacant: Editorial Club Universitario.
- Pope, A., McHale, S. i Creighead W. (1996). *Mejora de la autoestima: Técnicas para niños y adolescentes*. Barcelona: Martínez Roca.
- Programa Tres14, RTVE. (2011). Adolescentes. [Vídeo].
- Roca, E. (2007). *Cómo mejorar tus habilidades sociales. Programa de asertividad, autoestima e inteligencia emocional*. València: ACDE Ediciones.
- Roca, N. (2001). *La por: del més poruc al més valent*. Barcelona: Molino.
- Rodrigo, M.J, i Palacios, J. (1998). *Familia y desarrollo humano*. Madrid: Ed. Alianza.

- Rodríguez, D. (1992). *Entrenamiento auditivo y lectura. Tratamiento de las dificultades de la iniciación lectora*. Madrid: CEPE.
- Rodríguez, V. M. (2003). *Guía breve para la preparación de un trabajo de investigación según el manual de estilo de publicaciones de la American Psychological Association (A.P.A.)*. Extret el 25 de febrer de 2010 des de <http://biblioteca.sagrado.edu/guia-apa.htm>
- Ruiz, L.M. (1995): *Deporte y aprendizaje. Procesos de adquisición y desarrollo de habilidades*. Madrid: Visor
- Ruiz, L.M., Gutiérrez, M., Graupera, J.L., Linaza, J.L., i Navarro, F. (2001). *Desarrollo, comportamiento motor y deporte*. Madrid: Síntesis.
- Saborit, C., Julián, J. P. i Vaquer, A. (2002). *Adaptación curricular. Aplicación informática. NAC-ACS*. Castelló: Universitat Jaume I.
- Torío López, S., Peña Calvo, J. i Rodríguez Menéndez, M. (2008). Estilos educativos parentales. Revisión bibliográfica y reformulación teórica. Teoría de la educación. *Revista interuniversitaria*, 20. Pp 151-178.
- Toro, J. (2004). *Riesgo y causas de la anorexia nerviosa*. Barcelona: Ariel.
- Torrego, J.C. (2005). *Mediación de conflictos en instituciones educativas. Manual para la formación de mediadores*. Editorial Narcea.
- Vallés, A i Vallés, C. (1996). *Las habilidades sociales en la escuela. Una propuesta curricular*. Madrid: EOS Editorial.
- Vallés, A. (1991). *El niño con miedos. Cómo ayudarle*. Alcoi: Marfil
- Vallés, A. (1995). *Habilidades sociales 1er Ciclo de Educación Primaria*. Alcoi: Marfil.
- Vallés, A. (1995). *Habilidades sociales 2° Ciclo de Educación Primaria*. Alcoi: Marfil.
- Vallés, A. (1995). *Habilidades sociales 3er Ciclo de Educación Primaria*. Alcoi: Marfil.
- Vasta, R., Haith, M. i Millers, S. (2001). *Psicología Infantil*. Madrid: Ariel Psicología.
- Vidal, J. (1989). *Manual para la confección de programas de desarrollo individual. Tomo II*. Madrid: EOS.
- Vidal, J. i Ponce, M. (1989). *Manual para la confección de programas de desarrollo individual. Tomo I*. Madrid: EOS.
- Vidal, J., Manjón, D. (1989). *Manual para la confección de programas de desarrollo individual Tomo III*. Madrid: EOS.

VVAA (1999). *Prevención de la Anorexia y Bulimia desde la educación*. Formación. Madrid: CEP.

Yuste, C. (1991). *Inteligencia general y factorial*. Madrid: TEA.

Yuste, C. (1998). *Manual técnico de la batería de aptitudes diferenciales y generales BADYG E-2*. Ed. Madrid: CEPE.

Zabala, A. i Arnau, L.(2008). *Cómo aprender y enseñar competencias. 11 ideas clave*. Barcelona: Graó.

Zabala, A., i Arnau, L. (2008). *11 ideas clave. Como aprender y enseñar competencias*. Barcelona: Graó.